

POHJOIS-KARJALAN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma

Susanna Hynninen
Juha Kuusela

TUNTEITA JA AJATUKSIA OSALLISUUDESTA VALOKUVAN
KEINAIN

Opinnäytetyö
Joulukuu 2012

POHJOIS-KARJALAN
AMMATIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ
Lokakuu 2012
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
p. (013) 260 600 p. (013) 260 6906

Tekijä(t)

Juha Kuusela, Susanna Hynninen

Nimeke

Tunteita ja ajatuksia osallisuudesta valokuvan keinoin

Toimeksiantaja

oSallisuushanke Salli

Tiivistelmä

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi oSallisuushanke Salli, jonka keskeisiä tavoitteita on lisätä huono-osaisten osallisuutta. Opinnäytetyön tavoitteena oli saada näkymään valokuvan keinoin ajatuksia ja tunteita osallisuudesta. Opinnäytetyössä käytettiin tunteet kuviksi -menetelmää, jonka tarkoituksena on valokuvan avulla käsitellä valittua teemaa, joka oli tässä tapauksessa osallisuus.

Valokuvausryhmä koottiin Kansalaistalolta, koska se on yksi oSallisuushanke Sallin yhteistyöta-
hoista. Kansalaistalo on Joensuussa toimiva matalan kynnyksen kohtaamispaikka. Tunteet ku-
viksi menetelmässä sosiokulttuurisella innostamisella on suuri rooli. Ryhmää johdateltiin proses-
sin edessä pohtimaan osallisuutta ja siihen liittyviä tunteita omasta näkökulmastaan. Ryhmä
opetteli tuomaan näitä tunteita esille valokuvan keinoin. Prosessin lopputuotoksena oli kuvasar-
jat, jotka olivat esillä näyttelyssä Kansalaistalolla ja Joensuun Rantakylän kirjastolla.

Valokuvat toivat hyvin esiin ryhmän omia tunteita ja ajatuksia osallisuudesta. Ryhmä sai uusia
näkökulmia omaan elämäänsä ja sai kokea osallisuutta kulttuurisessa prosessissa.

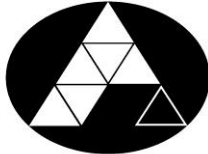
Tunteet kuviksi menetelmä soveltuu monien eri teemojen käsittelyyn. Tätä samaa teemaakin olisi
mahdollista käsitellä pitemmällä ja syvällisemmällä prosessilla, jolloin teemasta voisi nousta
esille uusia seikkoja. Huono-osaisten näkemystä osallisuudesta voisi verrata asiantuntijoiden
näkemykseen samasta aiheesta.

Kieli
suomi

Sivuja 48
Liitteet 5
Liitesivumäärä 5

Asiasanat

osallisuus, kansalaisyhteiskunta, sosiokulttuurinen innostaminen, huono-osaisuus

 <p data-bbox="276 436 699 488">NORTH KARELIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES</p>	<p data-bbox="938 266 1198 517">THESIS October 2012 Social Services Tikkarinne 9 80200 JOENSUU FINLAND Tel. (013) 260 6600</p>
<p data-bbox="225 551 352 580">Author(s)</p> <p data-bbox="225 622 703 651">Juha Kuusela and Susanna Hynninen</p>	
<p data-bbox="225 685 288 714">Title</p> <p data-bbox="225 719 1011 748">Feelings and thoughts about participation through photograph</p> <p data-bbox="225 790 555 864">Commissioned by Participation project Salli</p>	
<p data-bbox="225 871 336 900">Abstract</p> <p data-bbox="225 943 1474 1120">Participation projekt Salli operated applicant in this thesis which mainline goal is to increase participation of disadvantaged people. In this thesis the goal was to get thoughts and feelings from participation through photograph. The method which was used in this thesis was feelings into photographs which meaning is to process the chosen theme which was in this case participation.</p> <p data-bbox="225 1162 1458 1379">Photographing group was assembled from civil house because it is one of the cooperating partners. Civil house is a low threshold meeting place. Sociocultural inspiration has a big role in feelings into photographs method. Group was led through the process into reflect participation and to think which feelings it rouses from their point of view. Group learned to bring out these feelings through photographs. Result of the process was photograph series which was displayed in exhibition at Civil house and then at Rantakylä library.</p> <p data-bbox="225 1422 1474 1487">Photographs expressed well groups own feelings and thoughts about participation. Group got new perspectives into their own lives and they got to experience participation in cultural process.</p> <p data-bbox="225 1529 1474 1637">Feelings into photographs fit well in processing many different themes. This theme could be processed through longer period of time with deeper process which could give some new perspectives. Vision between disadvantaged people and experts could be compared.</p>	
<p data-bbox="225 1722 352 1787">Language Finnish</p>	<p data-bbox="938 1722 1230 1827">Pages 48 Appendices 5 Pages of Appendices 5</p>
<p data-bbox="225 1834 352 1863">Keywords</p> <p data-bbox="225 1868 927 1897">participation, civil society, sociocultural, disadvantage</p>	

SISÄLTÖ
TIIVISTELMÄ
ABSTRACT

1	Johdanto	5
2	Opinnäytetyön teoriapohja	6
2.1	Kansalaisyhteiskunta	6
2.1.1	Yhteiskunnan muutoksesta	6
2.1.2	Kansalaistoiminta	8
2.1.3	Kansalaistoiminnan haasteet ja vaikutusvoima	9
2.2	Osallisuus	10
2.2.1	Yleistä osallisuudesta	10
2.2.2	Huono-osaisuus ja syrjäytyminen	11
2.2.3	Osallisuus ja huono-osaisuus	13
2.3	Sosiokulttuurinen innostaminen	15
2.3.1	Sosiokulttuurisen innostamisen juuret	15
2.3.2	Sosiokulttuurisen innostamisen piirteitä	16
2.3.3	Sosiokulttuurisen innostamisen tehtäviä	18
2.3.4	Sosiokulttuurisen innostamisen prosessi	18
2.3.5	Innostajan ominaisuudet	20
2.4	Tunteet kuviksi	21
2.4.1	Tunteet kuviksi -menetelmän kehittämisestä	21
2.4.2	Muistelutyö	21
2.4.3	Valokuvauksen perusteita	23
3	Opinnäytetyön tehtävä ja toteutus	25
3.1	Opinnäytetyön tehtävä	25
3.2	Toimintaympäristö ja kohderyhmä	26
3.2.1	Kansalaistalo ja Soroppi ry	26
3.2.2	oSallisuushanke Salli ja Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys	27
3.2.3	Kohderyhmä ja lähtötilanne	28
3.3	Opinnäytetyön prosessi	29
3.3.1	Suunnitteluvaihe	29
3.3.2	Ensisävelet	30
3.3.3	Kamera tutuksi	31
3.3.4	Kuvien analysointia ja tunnelmointia Kansalaistalolla	32
3.3.5	Kuvasarjat	34
3.3.6	Näyttely	34
4	Opinnäytetyön tulokset	35
4.1	Tavoitteista tuloksiin	35
4.2	Tuotosten analysointi	37
5	Pohdinta	38
5.1	Toiminnan analyysi	38
5.2	Sisällön pohdinta	39
5.3	Toteutuksen pohdinta	40
5.4	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	42
5.5	Ammatillinen kasvu	43
5.6	Jatkotutkimus- ja kehittämisideat	45
	LÄHTEET	47

1 Johdanto

Syksyllä 2011 osallistuimme Annuska Dal Mason pitämään tunteet kuviksi prosessiin opintojemme yhteydessä. Samana syksynä kävimme Humanistisen ammattikorkeakoulun, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun ja Itä-Suomen yliopiston järjestämässä opinnäytetyöpajassa. Tilaisuudessa hankkeet esittelivät omaa toimintaansa ja tämän jälkeen keskusteltiin ryhmissä mahdollisista opinnäytetöiden ideoista. Kyseisessä tapahtumassa tutustuimme oSallisuushanke Salliin ja heidän toimintaansa. Osallisuusteema nousi keskustelussa esille ja innostuimme aiheesta sekä mahdollisuudesta tehdä opinnäytetyö aiheesta.

Salli-hankkeen kanssa pohdimme erilaisia vaihtoehtoja opinnäytetyöksi, joita emme sitten toteuttaneet. Oma kiinnostuksemme tunteet kuviksi menetelmää kohtaan johti ideaan toteuttaa opinnäytetyö tätä menetelmää hyödyntäen. Kiinnostuimme siitä miten näyttäytyvät huono-osaisten ja yhteiskunnan marginaalissa elävien kokemukset osallisuudesta. Ehdotimme Salli-hankkeelle opinnäytetyön aiheeksi marginaalissa elävien ihmisten ajatuksia ja tunteita osallisuudesta tunteet kuviksi-menetelmää käyttäen. He kiinnostuivat ideastamme ja ryhtyivät toimeksiantajaksi opinnäytetyöllemme. Opinnäytetyöpajatyöskentely jatkui läpi koko opinnäytetyöprosessin.

Opinnäytetyön viitekehyksessä käymme läpi kansalaisyhteiskuntaa, osallisuutta, huono-osaisuutta ja huono-osaisten osallisuutta, sosiokulttuurista innostamista ja tunteet kuviksi menetelmää sekä muistelutyötä. Sivuumme myös hieman valokuvauksen perusteita. Valitsimme kansalaisyhteiskunnan ja kansalaistoiminnan, koska oSallisuushanke Salli on Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistyksen alainen hanke. Opinnäytetyön ryhmän jäsenet ovat Kansalaistalon kävijöitä ja kuuluvat Soroppi ry:n ylläpitämän Kulman kundien ryhmään. Tunteet kuviksi menetelmä pohjautuu vahvasti sosiokulttuurisen innostamisen ajatukseen. Tämän takia olemme syventyneet opinnäytetyön teoriaosuudessa tähän osa-alueeseen. Muistelutyön teoria pohjautuu Annuska Dal Mason antamiin lähteisiin muistelutyöstä, josta hän on johtanut tunteet kuviksi menetelmän teorian.

Olemme perehtyneet osallisuuteen ja huono-osaisten osallisuuteen paljolti Mona Särkelän gradun pohjalta, koska mielestämme hänen tutkimuksensa on ajankohtainen ja näkemykseltään tuore. Särkelä pohtii osallisuutta huono-osaisen näkökulmasta eikä niinkään määrittele osallisuutta viranomaisverkostosta käsin. Tällä hetkellä hän tekee väitöskirjaa osallisuudesta. Hän luennoi osallisuudesta yhdessä opinnäytetyöpajatapaamisessa, jolloin vaikutuimme ja innostuimme hänen ajatuksistaan.

Teoriaosuuden jälkeen avaamme opinnäytetyömme prosessia tarkemmin. Kerromme osuuden alussa ryhmän muodostamisesta ja toimintaympäristöstä. Tämän jälkeen käymme läpi prosessin kulun suunnitteluvaiheesta toteuttamisen kautta näyttelyyn. Toiminnan analyysiosuudessa pohdimme prosessin aikana kohtaamiemme haasteita ja onnistumisia. Tämän jälkeen esittelemme opinnäytetyömme tuotoksia, joita pohdimme suhteessa tavoitteisiin. Lopussa pohdimme opinnäytetyömme sisältöä, toteutusta, eettisyyttä ja luotettavuutta sekä omaa ammatillista kasvuamme. Opinnäytetyön lopusta löytyy omia ideoitamme mahdollisia jatkotutkimuksia varten.

2 Opinnäytetyön teoriapohja

2.1 Kansalaisyhteiskunta

2.1.1 Yhteiskunnan muutoksesta

Ennen vanhaan sukulaiset, naapurusto, kirkko jne. ottivat vastuuta läheisistään ja heikommassa asemassa olevista. Sitten Suomesta aloitettiin kehittämään hyvinvointivaltiota, jolloin valtio ja kunnat ottivat vastuun sosiaali- ja terveyspalveluista ja yhteisöjen merkitys väheni auttajina. Nykyään ei enää ehkä voida puhua Suomesta niinkään hyvinvointivaltiona kuin hyvinvointiyhteiskuntana. Kunnat ovat suurimmassa vastuussa hyvinvointipalveluista ja myös yhteisöt ja järjestöt tuottavat ja täydentävät kuntien palvelujen tarjontaa. (Korkiamäki, Nylund, Raitakari, Roivainen 2008, 10–12.)

Demokratian elävänä säilymisen ja yhteiskunnan myönteisen kehityksen kannalta tärkeänä pidetään aktiivista kansalaistoimintaa. Kansalaisia pyritään aktivoimaan ja osallistumaan enemmän yhteiskunnan toimintaan. Nykyään puhutaan myös osallistuvasta demokratiasta, jolla tarkoitetaan kansalaisten aktiivista osallistumista päätöksentekoon. Tavoitteena on, että kansalaiset saavat tuoda päätöksentekoon heille tärkeitä asioita, parantaa kansalaisten osallistumismahdollisuuksia sekä kansallisella tasolla että paikallisesti ja turvata taloudellisesti ja tiedollisesti mahdollisuus osallistua. Kuitenkin kansalaiset usein kokevat, että päätöksenteko lipuu oikeasti koko ajan kauemmaksi heistä esim. EU:n myötä. EU pyrkii lisäämään kansalaisten osallisuutta monilla eri hankkeilla, joiden rahoituksen ehtona on lähialueen ihmisten osallisuus ja vaikuttaminen. (Kananaja, Niiranen, Jokiranta 2008, 200–202.)

Kunnallinen demokratia, asukasyhdistykset, kansalaisjärjestöt, valtakunnallisten järjestöjen paikalliset osastot, kansalaisliikkeet ja yhdyskuntatyö/yhteisötyö ovat esimerkkejä kansalaisten mahdollisuuksista osallistua aktiivisesti kansalaistoimintaan. Kansalaiset kehittävät koko ajan uusia toimintamuotoja osallistumiselle ja entisiä hiipuu pois. Kunnanhallitukset, -valtuustot, -lautakunnat ja erilaiset toimielimet edustavat kuntalaisia päätöksenteossa. Järjestötoiminnassa jäsenillä on mahdollisuus oppia demokratiassa välttämättömiä kykyjä ja kansalaistaitoja. Järjestöillä on mahdollisuuksia puuttua yhteiskunnan epäkohtiin ja valvoa jäseniensä etuja sekä tuoda jäseniensä ääntä kuulluksi päättäjille. Asukasyhdistykset ajavat sen alueen asukkaiden kannalta tärkeitä asioita joko tehden kunnalle esityksiä tai reagoimalla kunnan esityksiin. Valtakunnallisten järjestöjen paikalliset jaostot ajavat myös oman jäsenryhmänsä asioita paikallisella tasolla ja voivat järjestää vertaistoimintaa ja vapaaehtoistyötä. Kansalaisliikkeet käynnistyvät yleensä vastustamaan jotakin kunnan päätöstä supistaa palveluita, mutta joskus myös parantamista, jos se koetaan uhkaksi omalle alueelle. Yhteisötyö pyrkii usein parantamaan syrjäytyneiden tai marginalisoitujen ryhmien osallisuutta ja elinoloja. (Kananaja ym. 2008, 205–209.)

Hyvinvointiyhteiskunnan aikakaudelta olemme siirtymässä seuraavalla postmodernille aikakaudelle. Elämänlaatu, hyvät ihmissuhteet, toisista välittäminen ja itsensä toteuttaminen ovat nousemassa uusiksi arvoiksi ihmisillä. Nyt nostetaan talouden ja julkisten palvelujen rinnalle kansalaistoiminnan merkitystä ihmisten hyvinvoinnille ja elämänlaadulle. Kansalaistoiminta tuo ihmisille mahdollisuuden kohdata toinen ihminen tasa-

vertaisena toisena ihmisenä ilman työelämän rooleja. Siellä ihmisten on mahdollisuus rentoutua ja virkistyä ja synnyttää uutta modernia yhteisöllisyyttä. Kansalaistoiminnan parissa ihmisten on mahdollisuus kuulua yhteisöön ja olla osallisena. Siellä on mahdollisuus saada ystäviä ja mielekästä tekemistä. Koska kansalaistoiminta on vapaaehtoista eikä pakollista toimintaa, niin ihmiset ovat siinä mukana henkilökohtaisemmin ja saavat näin ollen toiminnastakin itselleen enemmän. (Harju 2007, 11–15.)

Aikaisemmasta julkishallintokeskeisestä mallista ollaan siirtymässä monitoimijamalliin, jossa yhteistyö on verkostomaista niin julkisen, yksityisen kuin kolmannen sektorin välillä. Yksilöt ovat vastuussa aina vain enemmän omasta hyvinvoinnistaan ja julkisella puolella siirrytään aina vain paikallisemmalle tasolle. Kohta voidaan jopa puhua hyvinvointikunnista eikä valtiosta. Kansalaisyhteiskunnalla tarkoitetaan muutakin kuin järjestötoimintaa. Kaikki ihmisten yhteisöllinen toiminta perheen tai oman yksityisyyden ulkopuolella on kansalaistoimintaa. Kansalaisyhteiskunta on julkisesta vallasta vapaata ja kansalaisten omaehtoiseen toimintaan perustuvaa (Möttönen & Niemelä 2005, 6).

2.1.2 Kansalaistoiminta

Järjestäytyneen kansalaistoiminnan lisäksi Suomessa on nähtävissä omaehtoista, vapaamuotoista kansalaistoimintaa. Näiden rajapinta voi olla joskus häilyvää ja joustavaa. Pääasia on, että ihmiset toimivat niin, että se tuottaa heille mielihyvää ja ympäristöön positiivisia vaikutuksia. Jotta kansalais- ja järjestötoiminta pystyy kukoistamaan on tärkeitä säilyttää sen autonomisuus ja omaehtoisuus. Tämä ei ole aina itsestään selvää kaikkien näiden avustusten ja projektien rahoittajien pyrkiessä vaikuttamaan rahoittamaansa toimintaan. Jotta kansalaistoiminta kukoistaisi ja kehittyisi jatkossakin, tulisi panostaa järjestöjen avainhenkilöiden koulutukseen lähinnä kehittämispuolella sekä järjestöjen kykyyn uudistua ajan mukaiseksi. (Harju 2007, 16–19.)

Uusi suuntaus kansalaistoiminnassa on se, että nykyään suurin osa uusista perustetuista yhdistyksistä on mikroyhdistyksiä. Toisin sanoen niihin sitoudutaan suppeasti, ja ne ovat kapea osa ihmisen persoonallisuutta ja elämää. Kuuluminen yhdistykseen ei sulje muuta elämää pois eikä vie ihmisen kaikkea vapaa-aikaa. Ihmisille kehittyä uudenlainen sosiaalinen tapa osallistua ja yleensä se perustuu ihmisen oman tyydytyksen saamiseen,

saavutettujen taitojen käyttämiseen sekä ajatukseen siitä, että voi olla joskus itse avun tarvitsijana. Pelkkä oman edun tai hyvinvoinnin vuoksi toimiminen ei auta kumpaakaan osallista. Vapaaehtoinen ei pysty silloin kasvamaan, koska hän ei tee työtä ja kohtaa ihmistä aidosti ja autettavalle ei jää tunnetta, että häntä autettiin pyyteettömästi ja ihmisarvoisesti. (Möttönen & Niemelä 2005, 61–63.)

2.1.3 Kansalaistoiminnan haasteet ja vaikutusvoima

Kansalaistoiminnassa on paljon kehitettävää ja ilman kehittämistyötä kansalaistoiminnan tekijät eivät pysty hyödyntämään niitä suuria mahdollisuuksia, jotka heillä näköpiirissään on liittyen toiminnan uudistamiseen ja laajentamiseen. Selvä näkemys tulevasta on tärkeä asia ja siksi toiminnan analyysi ja kirkas visio ovat myös tärkeässä roolissa. Selkeä ja johdonmukainen strategia antaa pohjaa tulevaisuuden menestykselliseen käytännön toimintaan. (Harju 2010, 139–155.)

Lähdettäessä kehittämään ja miettimään kansalaistoimintaa, on ensiksi tiedettävä se yhteiskuntatodellisuus, jossa kansalaistoimintaa tehdään. Tässä vaiheessa korostuu huolellisen yhteiskunta-analyysin laatiminen. Esimerkiksi väestön ikääntyminen on yksi suurimpia kehitykseen vaikuttavia tekijöitä seuraavien vuosikymmenien aikana. Yksi haaste on maaseudulla tapahtuva toiminnan supistuminen, joka saattaa uhanalaiseksi myös viime vuosikymmeninä korjattujen yhdistys- ja seurantalosten kohtalon. Vanhempaan väestön kyky huolehtia ja ylläpitää taloja on haaste sinänsä ja toimijoiden ikääntyminen on myös vähitellen esille nouseva haaste. Myös globalisaatio vaikuttaa niin suoraan kuin välillisestikin suomalaisen kansalaistoiminnan kenttään. Tämä lisää tarvetta tiivistää kansalaistoimijoiden vuorovaikutusta kansainvälisesti. Olisi tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kykeneekö heikentyvä Suomen kansallisvaltio tukemaan tulevaisuudessa kansalaisjärjestöjä taloudellisesti? Nykyisessä postmodernissa Suomessa maailman pirstaleisuus ja arvojen moninaisuus sekä perinneyhteisöjen heikentyminen asettavat yksilöt haastavaan tilanteeseen, jossa he joutuvat valitsemaan itse arvonsa ja vastaamaan eettisiin peruskysymyksiin. (Harju 2010, 139–155.)

Harju (2010) toteaa kirjassaan, että poliittisen toiminnan ydin Suomessa on edelleen kansalaistoiminnassa. Hänen mielestä puolueista ei ole tullut pelkkiä vaaliorganisaatioi-

ta ja kuilu hallitus-, eduskunta- ja valtuustotyöskentelyn sekä toisaalta paikallisyhdistysten toiminnan välillä on syvä. Se on niin syvä, että mieli paikallisyhdistystoiminnasta on katoamassa lopullisesti. Tämän tilanteen toteutuessa Harjun (2010) mielestä poliittisen kansalaistoiminnan kunniakas historia on Suomessa päätöksessään. (Harju 2010, 161.)

Kansalaisyhteiskunnassa toimittaessa voima löytyy ihmisistä ja heidän tiedoistaan sekä taidoistaan. Myös asenteet ja motivaatio korostuvat. Valta on ihmisissä, heidän aktiivisuudessaan, sitoutuneisuudessaan ja osaamisessaan. Perustehtävää toimittaessa eli oltaessa hyvän asian puolella ja ihmisten puolella, on perimmäinen tehtävä toteutunut. Perustana kaikelle on kansalaisyhteiskunta, josta saavat oikeutuksensa ja valtansa valtio ja markkinat. Kansalaisyhteiskunnan nojattessa tähän lähtökohtaan on yhteinen hyvä ja ihmisten puolesta toimiminen vallan lähde ja keskus tulevaisuuden Suomessa. (Harju 2010, 123.)

2.2 Osallisuus

2.2.1 Yleistä osallisuudesta

Osallisuudessa on kaksi tasoa. Osallisuus on oikeutta omaan identiteettiin ja arvokkuuteen osana perhettä, sitä muistuttavaa yksikköä, ryhmää, yhteisöä, yhteiskuntaa tai ekosysteemiä. Keskeistä on, että tulee hyväksytyksi omana itsenään ja kokee olevansa osa jotakin itseään suurempaa yhteisöä, joka ei sulje henkilöä ulkopuolelle. Toisaalta osallisuus on todellisen vastuun kantamista ja saamista oman, toisten ja koko yhteisön toimintakyvystä. (Kiilakoski 2007, 13–14.)

Yhteisöllisyys, toimijuus, sosiaalinen pääoma, luottamus ja aktiivinen kansalainen linkittyvät keskeisesti osallisuuteen. Osallisuus tarkoittaa, että ihminen kykenee ja haluaa vaikuttaa omaan elämäänsä ja asioihinsa yksityiselämässä, työyhteisössä, yhteiskunnassa ja järjestö- ja harrastustoiminnassa. Osallisuutta on vaikea määrittellä yksiselitteisesti ja jokainen voi nähdä sen vähän eri tavalla. Osallisuuden kautta voidaan ehkäistä syrjäytymistä. Osallisuus on tärkeä elementti myös Allardtin (1976) määrittelemässä hyvin-

voinnin eri ulottuvuuksissa. Jokaiseen niistä liittyy jollakin tavalla kokemus osallisuudesta, jotta ne voivat toteutua ja antaa yksilölle tunteen hyvinvoinnista. (Särkelä 2012.) Osallisuutta voidaan tarkastella sen mukaan kuinka laajaa osallisuus on tai sisällön mukaan. Laajuudesta puhuttaessa on merkitystä sillä, kuinka moni voi osallistua ja sisällöstä puhuttaessa on merkitystä sillä, onko osallistumisella ja osallistumistavoilla todella merkitystä. Omakohtaisen kiinnostuksen lisäksi osallistumiseen vaikuttaa se, mitä osallistumismahdollisuuksia on tarjolla ja miten ne ovat tavoitettavissa. (Särkelä 2009, 34–35.)

Tutkimukset ja käytännön kokemus on osoittanut, että osallisuus ja osallistuminen kansalaistoimintaan lisäävät ihmisten tietoisuutta ja innostaa heitä vaatimaan oikeuksiaan ja muuttamaan vallalla olevia käytäntöjä. Osallistumista korostavassa demokratiassa lasten ja nuorten kasvatuksessa korostetaan kriittistä ajattelua, kehittyntä moraalialia ja kykyä harkintaan sekä halutaan kasvatuksen kautta lapsista ja nuorista kasvattaa maailmankansalaisia. (Nylund & Yeung 2005, 19; Kananoja ym. 2008, 200.)

Osallistaminen ja osallisuus liittyvät toisiinsa. Toikko ja Rantanen (2009) kirjoittavat, että osallistaminen on mahdollisuuksien tarjoamista ja osallistuminen on mahdollisuuksien hyödyntämistä. Nyky-yhteiskunnassamme ihmisten ongelmat ovat monimutkaistuneet ja vaikeutuneet. Ihmisillä on monia psykososiaalisia ja somaattisia ongelmia samaan aikaan. Hyvinvointivaltiomme pyrkii sosiaalistamaan näitä henkilöitä takaisin "normaaliyhteiskuntaan", mutta usein matka sinne on näille ihmisille liian pitkä ja vaikea. Näille syrjäytyneille ihmisille tulisi järjestää väliaikaisesti tai pysyvästi osakulttuurreja, jolloin osallistuminen yhteiskuntaan voisi tapahtua asteittain ja vähitellen. Näin ollen osallisuus voisi tapahtua hiljalleen ja paluu osalliseksi yhteiskuntaan saattaisi onnistua paremmin. (Toikko & Rantanen 2009, 90; Möttönen & Niemelä 2005, 72)

2.2.2 Huono-osaisuus ja syrjäytyminen

Huono-osaisuuteen ei vaikuta pelkkä yksilön tulojen määrä vaan sen lisäksi myös sosiaalisten suhteiden puuttuminen, huonojen elinolojen kasautuminen (terveys, työ, asuminen, riippuvuudet) ja yhteiskunnasta eristäytyminen liittyy huono-osaisuuteen. Toki myös pitkään jatkuvalla köyhyydellä on suuri merkitys ihmisen huono-osaisuudelle.

Pohjoismainen hyvinvointivaltio kuitenkin tasaa tuloeroja paremmin kuin markkinataloudesta riippuvaiset valtiot. Tällöin hetkellinen köyhyys ei vielä välttämättä tarkoita joutumista yhteiskunnan laitamille. Kuitenkin Suomessakin on viime aikoina lisääntynyt ihmisten eriarvoisuus ja yksilön tulojen merkitys hänen hyvinvointiinsa. (Raunio 2006, 33–39.)

Huono-osaisuus on moniulotteinen käsite, johon kuuluu niin taloudellinen, sosiaalinen, terveydellinen ja yhteiskunnallinen huono-osaisuus sekä työ-, koulutus- ja asuntomarkkinoilta syrjäytyminen. Huono-osaisuudessa on kasautunut samalle henkilölle tai perheelle monia eri puutostekijöitä. Harvoin kuitenkaan huono-osaisuus kaikilla näillä alueilla on yhdellä yksilöllä. Toki näitäkin tapauksia on. Huono-osaisuutta on paljon vaikeampi ratkaista kuin vain taloudellista köyhyyttä. (Rauhala 1988, 14–31.)

Nykyään toimeentuloerot ja köyhyys on kasvamassa sekä tarkasteltuna tulonjaon, vähimmäistoimeentulon tai epävirallisen avun näkökulmista. Jos köyhyyttä tarkastelee tulonjaollisen näkökulman kautta, niin köyhyys näyttää lisääntyneen yleisesti. Kun taas näkökulmaksi ottaa vähimmäistoimeentulon ja epävirallisen avun niin köyhyys näyttää syventyneen ja siitä on vaikeampi päästä pois kuin aikaisemmin. Köyhyys näyttää eri tavalla eri mittaustekniikoilla. 1990-luvun puoleen väliin asti suomalainen hyvinvointivaltiojärjestelmä torjui köyhyyttä tehokkaammin kuin sen jälkeinen hyvinvointijärjestelmä. Nykyään köyhyys on erityisesti pitkäaikaistyöttömien ja muiden perusturvaan saavien ongelma ja köyhyys esiintyy heille monilla eri ilmenemismuodoilla kuten toimeentulovaikeudet, suhteellinen tuloköyhyys, välttämättömien kulutushyödykkeiden puutteet, ylivelkaantuneisuus ja toimeentuloasiakkuus. (Raunio 2004, 195–200.)

1990-luvun puolen välin jälkeen eriarvoisuus on lisääntynyt. Pienituloiset eivät ole pysyneet samassa tulokehityksessä kuin suurituloiset, vaan yhteiskunnan vaurastuminen on hyödyttänyt eniten juuri suurituloisia. Nykyään Suomessa ei nähdä enää tulojen eriarvoisuutta ongelmana vaan ongelmana nähdään tuloerojen aiheuttama kurjuus, syrjäytyminen ja köyhyys. Eli rikkaat saavat rikastua, kunhan köyhät eivät vajoa entistä pahempaan kurjuuteen (Raunio 2004, 202). Tuloerojen kasvu vähentää kuitenkin yhteenkuuluvuutta ja eriyttää eri ryhmien kokemusmaailmoja sekä vaikuttaa yhteiskunnalliseen solidaarisuuteen ja yhteisvastuuseen. (Raunio 2004, 201–202.)

Syrjäytyminen voidaan nähdä yksilön ja yhteiskunnan välisten siteiden heikkoudeksi. Syrjäytymistä voidaan tarkastella joko yhteiskunnallisten tai yksilön näkökulmista. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltaessa siihen vaikuttaa esimerkiksi yleinen työttömyys ja sen pitkäaikaistuminen. Yksilön näkökulmasta tarkasteltaessa siihen vaikuttaa riskiryhmiin kuuluminen tai moniongelmaisuus. Toisaalta näitä kumpaakaan näkökulmaa ei voida unohtaa tarkasteltaessa syrjäytymistä, koska kumpikin näkökulma on tärkeä tarkasteltaessa syrjäytymistä. Kun pyritään auttamaan syrjäytynyttä ihmistä, niin tulisi lievittää kummankin tason ongelmia. (Raunio 2004,218–220.)

2.2.3 Osallisuus ja huono-osaisuus

Omakohtainen sitoutuminen, asioihin vaikuttaminen ja vastuun ottaminen seurauksista ovat osa osallisuutta. Syrjäytyneiden, huono-osaisen ja marginaalissa elävien elämän kohentamisessa osallisuudella ja heidän voimavarojen löytymisellä on suuri merkitys. Kaikille sosiaaliluokille osallisuudella ja osallistumismahdollisuuksilla on suuri merkitys ja ilman osallisuutta ihminen ei välttämättä pysty toteuttamaan itseään kaikilla osaluilla. Usein huono-osaiset ovat jo valmiiksi syrjäytyneet sosiaalisista verkostoista ja ryhmistä, joissa eniten pääsee kokemaan osallisuutta kuten työelämän ja harrastusten verkostot. Näin he jäävät vaille kokemusta siitä, että ovat kiinnittyneet yhteiskuntaan. Yleensä huono-osaisille on kasaantunut monia tekijöitä, jotka vielä tuottavat yhteiskunnan osallisuudesta irtaantumisen kokemuksia. Sosiaalisten verkostojen merkitys osallisuuden kokemiselle on suuri. Osallisuus luo verkostoja ja yhteisöllisyyttä, jotka ovat syrjäytymisen vastavoimia. (Särkelä 2009, 6–11.)

Huono-osaisen osallisuus Suomessa on vähäistä, jollei melkein olematonta. He ovat syrjäytyneet niin yhteiskunnasta kuin muistakin yhteisöistä. Näin ollen suurin osa huono-osaisista kokee oman hyvinvointinsa ja vaikuttamismahdollisuutensa vähäisiksi tai olemattomiksi. Kuitenkin Suomen perustuslaissa sanotaan, että kaikilla kansalaisilla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua yhteiskuntaan. Valitettavasti tämä ei kuitenkaan toteudu kaikkien osalta. Osallisuuden kokemukset kuitenkin lisäisivät sekä yksilön että yhteiskunnan hyvinvointia. Kun huono-osaiset eivät pääse kokemaan muuten osallisuutta tai verkostoitumista, he perustavat omia osa- ja vastakulttuureja. (Särkelä 2009, 6–7; Siltaniemi, Perälähti, Eronen, Londén, Peltosalmi 2008, 6–14.)

Huono-osaiset ja marginaalissa elävät nähdään Suomessa lähinnä aktivoinnin kohteena eikä niinkään tasavertaisina kansalaisina, joilla on oikeus omaehtoiseen osallisuuteen ja osallistumiseen. Ulkoapäin tulevalla aktivoinnilla ja osallistamisella ei tueta välttämättä yksilön omaehtoista osallisuutta ja subjektiutta. Kuitenkin jokaisella tulisi olla oikeus omiin valintoihin ja omaan subjektiuteen. Tämä unohdetaan myös usein viranomaisten taholta ihmisen oman elämän päätöksiä tehdessä ja heistä tuleekin toimenpiteiden kohde eikä oman elämänsä aktiivinen toimija. (Särkelä 2009, 62–64.)

Erilaisissa palvelujärjestelmissä huono-osaisista tulee asiakkaita, jolloin auttajatkaan eivät enää osaa ajatella heitä subjekteina ja oman elämänsä päättäjinä ja he usein leimautuvat muidenkin silmissä. Palvelujärjestelmissä ollessaan huono-osaista pyritään aktivoimaan kohti aktiivista kansalaisuutta ja hänelle tarjotaan erilaisia osallistumisen mahdollisuuksia. Kaikilla yhteiskunnan jäsenillä tulisi olla tasavertainen mahdollisuus osallistua omaan elämäänsä, lähiyhteisön ja yhteiskunnan päätöksentekoon. Erilaisuus olisi hyvä nähdä elämän rikkautena eikä vain toimenpiteen kohteena. (Särkelä 2009, 64–65.)

Yksilön oman identiteetin luomisessa osallisuudella on tärkeä merkitys, koska identiteetti kehittyy vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kun yksilö saa toimia vapaaehtoisesti ja itselleen mielekkäällä tavalla yhteiskunnassa, hän saa positiivisia kokemuksia itsestään osana yhteiskuntaa. Myös huono-osaiset haluaisivat osallistua yhteiskuntaan ja erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin, mutta se voi olla heille liian hankalaa tai he kokevat sen liian vaativaksi. Huono-osaisten osallisuus voi olla annettujen rakenteiden ulkopuolisiin rakenteisiin osallistumista, kuten osa- ja vastakulttuureihin kuten ryppyporukat, erilaiset jengit jne. Näistä ryhmistä he voivat saada paljon enemmän osallisuuden kokemuksia, myönteistä palautetta ja sosiaalisia verkostoja kuin yhteiskunnan rakenteissa olevista osallisuuden mahdollisuuksista. Tällöin he voivat kokea yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja osallistumisen olevan turhaa ja tarpeetonta. (Särkelä 2009, 66–67.)

Yhteiskuntamme on teollistumisen ja kehityksen myötä myös hävittänyt entisenlaisen yhteisöllisyyden, jossa erilaisuutta siedettiin paljon paremmin kuin nykyisessä yhteiskunnassa. Tämä on vaikuttanut hyvin paljon huono-osaisten osallisuuden mahdollisuuksiin. Ennen heidät hyväksyttiin paljon paremmin ja heitä pyrittiin yhteisön sisällä auttamaan, mutta tänä päivänä heidät pyritään pitämään näkymättöminä ja huomaamatto-

mina. Jotta huono-osaisten osallisuus mahdollisuudet paranisivat, tulisi kansalaisiin pyrkiä vaikuttamaan. Erilaiset järjestöt voivat pyrkiä muuttamaan ihmisten asenteita ja tuoda erilaisia ilmiöitä ihmisten tietoisuuteen ja näin ollen vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen. Järjestöt voivat auttaa ihmisiä selviytymään arjen keskellä ja ehkäistä ongelmien syntymistä ja syvenemistä. Järjestöjen avulla voidaan kehittää erilaisia omaehtoisia ja epäsuoria mahdollisuuksia osallisuuteen. Näiden tulisi näkyä yksilön oman elämän, lähiyhteisön ja yhteiskunnan päätöksenteossa. Jos osallisuudella ei ole mitään merkitystä ihmisen omalle elämälle eikä sen parantamiseen, niin he voivat kokea, että osallistumisella ei ole merkitystä. (Särkelä 2009, 68–69.)

2.3 Sosiokulttuurinen innostaminen

2.3.1 Sosiokulttuurisen innostamisen juuret

Sosiokulttuurisen innostamisen juuret löytyvät Ranskasta ja Latinalaisesta Amerikasta. Ranskassa innostamisen kautta pyrittiin elvyttämään miehityksen jälkeen demokraattisia arvoja. Ranskasta se levisi ranskaa puhuviin maihin ja sai näissä hyvin jalansijaa. Latinalaisessa Amerikassa sosiokulttuurinen innostaminen on ollut aina radikaalimpaa ja vallankumouksellisempaa kuin Ranskassa. Yhteiskunnan muuttuessa entistä enemmän teollisuuspainotteiseksi ja työttömyyden lisääntyessä, samalla kun ihmisten muikin vapaa-aika lisääntyi, täytyi kehittää ihmisille muita mahdollisuuksia ja sosiaalisia osallistumisen muotoja. Joten voidaan sanoa, että innostaminen on syntynyt yhteiskunnan kriisistä ja ihmisten halusta muutokseen. (Kurki 2000, 11–13.)

Alussa toiminta oli vapaaehtoistoimintaa, mutta 1960-luvulta lähtien sosiokulttuurista innostamista on tehty myös ammatillisesti eikä vain vapaaehtoistoimintana. Jollakin tavalla innostamista on ollut aina. Jo Platonia pidetään innostajana ja keskiajan trubaduuritkin toimivat innostajina. Suomessakin voidaan katsoa runonlaulu- ja arkiviisuperinteen olleen innostamisen muotoja. Myös erilaiset liikkeet kuten herätysliikkeet, työväenliikkeet jne. ovat toimineet kansalaisten innostajina. (Kurki 2000, 11–13; Hämäläinen & Kurki 1997, 196–197.)

Kurjen (2007) mukaan sosiokulttuurinen innostaminen on Suomessa vielä melko uusi asia, mutta silti se on levinnyt varsin laajalle. Kurjen mukaan se johtuu suurelta osin siitä, että toimintana innostaminen ei ole meillä uutta (vrt. Suomen monenlaiset sosiaaliset ja yhteiskunnalliset liikkeet), vaan se löydettiin ikään kuin uudelleen hyväksi välineeksi jäsentää jo olemassa olevaa toiminnan kenttää. Lisäksi tämä aate vastaa hyvin niihin tarpeisiin, jotka ovat nousseet esiin monilla tahoilla. (Kurki 2007, 75.)

Yhtenä syynä innostamisen leviämisessä Kurki (2007) pitää sitä, että yhteiskunnassa tapahtuneet ja edelleen käynnissä olevat rakenteelliset muutokset ovat vahvistaneet kansalaisyhteiskuntaa ja kolmatta sektoria. Näihin liittyy monet keskustelut, kuten keskustelu suurten ikäluokkien eläkkeelle jäämisestä, loivat nopeasti paineita uusien ajattelutapa- ja toimintatapojen löytämiselle. Tarvittiin menetelmiä, joilla saataisiin herätettyä ihmisten tietoisuutta ja saataisiin heitä liikkeelle. Menetelmillä pyrittiin edistämään sosiaalista kommunikaatiota, lisäämään vuorovaikutusta ihmisten välillä, kehittämään dialogisia suhteita ja luomaan mahdollisuuksia sosiaaliselle muutokselle. Näiden menetelmien ansioista pystytään parantamaan ihmisten elämää. Innostaminen mahdollistaa katsomisen sekä menneisyyteen että tulevaisuuteen. (Kurki 2007, 75.)

2.3.2 Sosiokulttuurisen innostamisen piirteitä

Sosiokulttuurisen innostamisen käsite on monimuotoinen ja sitä toteutetaan maailmalla-kin hyvin eri tavoin. Usein se liitetään kriittiseen sosiaalipedagogiikkaan, kuten Suomessaakin, kun taas joissakin maissa se on oma oppialansa. Yleensä innostamisen ajattelun olevan käytännön ja teorian vuorovaikutusta. Sosiokulttuurisen innostamisen käytännöt voivat olla eri maissa samanlaisia, mutta sen perusteet nousevat kyseessä olevasta kansasta ja yhteiskunnan tilanteesta. (Kurki 2011, 46–47.)

Sosiokulttuurisella innostamisella on kahdeksan eri piirrettä, jotka pitäisi näkyä kaikessa innostavassa toiminnassa. Innostaminen on aina sosiaalista toimintaa eli ihmiset pitää saada liikkeelle ja yhteen, jotta dialogia ja muutosta voi syntyä. Tarkoituksena on yhteisöllisellä toiminnalla kasvattaa ihmistä ja samalla korostaa autonomisia ja vapaita suhteita. Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteena on tavoitella muutosta ihmisten asenteissa ja heidän välisissään suhteissa. Yksi innostamisen tavoite on saavuttaa kulttuuri-

nen demokratisaatio ja kulttuurinen demokratia. Nämä tarkoittavat, että kaikilla olisi mahdollisuus nauttia kulttuurista ja ymmärrettäisiin kulttuurin merkitys ihmisten elämässä ja taattaisiin kaikille mahdollisuus osallistua kulttuurin tuottamiseen. Ryhmän vahvistaminen ja sen ohjaaminen mahdollisimman autonomiseksi on yksi innostamisen tavoitteista. (Kurki 2000, 24–25.)

Sosiokulttuurisessa innostamisessa korostetaan vuorovaikutusta ja osallistumista. Yleensä painotetaan niitä ryhmiä, joilla on joitakin osallistumisen esteitä kuten esimerkiksi syrjäytyneet. Innostamisella tuetaan heitä löytämään uusia tapoja toimia ja reflektoida omaa toimintaansa ja ratkaisemaan ongelmiaan. Sosiokulttuurisella innostamisella on aina joku suunnitelma ja päämäärä toiminnalle. Innostamisella tuetaan sekä yksilön että ryhmän vuorovaikutusta että päästäisiin jokaisen yksilön autonomian ja vapauden vahvistumiseen. (Kurki 2000, 26–28.)

Yhteisötyössä ja sosiokulttuurisessa innostamisessa on samat päämäärät joten voisi sanoa, että ne ovat sama asia. Innostaminen on kuin toimintatutkimus, jossa osallistujat määrittelevät tavoitteet, suunnittelevat toiminnan eri vaiheet ja arvioivat myös lopuksi prosessin. Toimintaa pyritään tekemään siellä missä kaikki ihmiset ovat ja kuitenkin aidosti toisen ihmisen kanssa kohtaamaan. Ihmisten oma osallistuminen ja teorian ja käytännön välinen vuorovaikutus ovat koko toiminnan keskiössä. Innostamisessa on myös aina sekä pedagoginen, sosiaalinen että kulttuurinen ulottuvuus. Näiden avulla pyritään kehittämään ihmisten persoonallisuutta sekä yhteisön sitoutumista. Eri projekteissa voi olla aina painotus jollakin näistä ulottuvuuksista, mutta kaikki ovat kuitenkin jollakin asteella mukana innostamisen prosessissa. Kulttuurisen ulottuvuuden tarkoituksena on kehittää ihmisten luovuutta ja ilmaisun kehittymistä. Ryhmään ja yhteisöön keskitytään sosiaalisessa ulottuvuudessa ja pedagogiseen silloin kun halutaan kehittää ihmisten persoonaa, asenteita, kriittistä ajattelua, vastuuta ja motivaatiota. (Kurki 2011, 49–50.)

Innostamisessa ei ole mitään omia metodeja, millä tavalla se tulee toteuttaa vaan innostamista voidaan tehdä monella eri tavalla. Toiminnan tulisi kuitenkin aina perustua osallistavaan pedagogiikkaan ja ihmisten saattamiseen vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Innostamisessa lähdetään liikkeelle siltä tasolta, jolla ihmiset kulloinkin ovat ja dialogin tulee olla sellaista, että ihminen ja hänen tarinansa kohdataan. Toimintamenetelmiä vali-

tessa olisi hyvä tuntee yhteisöä eikä prosessin aikana saa muuttaa heidän ääntään eikä päätöksiään. (Kurki 2011, 50–51.)

2.3.3 Sosiokulttuurisen innostamisen tehtäviä

Innostamisen tehtäviä on luoda kriittisiä visioita ympäristöstämme ja muuttaa sitä siihen suuntaan mihin me haluamme. Tarkoituksena on myös innostaa ja mahdollistaa meille kaikille osallisuus kulttuurista ja sen tekemisestä. Sosiokulttuurisen innostamisen kasvatuksellisen toiminnan tarkoituksena on auttaa ihmisen sosiaalista kasvua niin, että hän uskaltaa elää mahdollisimman täyttä elämää ja toteuttaa itseään. Innostamisen tarkoituksena on parantaa sekä ryhmien että yksilön elämän laatua yhteiskunnassa heidän oman osallisuutensa avulla ja heidän itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaen. Innostamisprosessin kehittyminen riippuu yksilön ja ryhmän kyvystä ja tahdosta kehittää yhteisöään. (Kurki 2000, 41–42; Hämäläinen & Kurki 1997, 199, 207.)

Innostamisella on monia eri muotoja, koska se on hyvin laaja-alaista toimintaa. Sosio-kommunitaarisisilla ohjelmilla on tavoitteena ratkaista ihmisten yhteiselon ongelmia. Näitä konflikteja voi olla etniset konfliktit, epätasa-arvo, ekologiset ongelmat jne. Sosio-ekonomisilla ohjelmilla on tarkoitus parantaa materiaalsen ja kaupallisen elämän tasoa ja samalla koko yhteisön elämää. Sosiohumanitaarisilla ohjelmilla pyritään ehkäisemään mm. syrjäytymistä, huumeongelmia sekä rikollisuutta. Sosiaalis-kasvatuksellisilla ohjelmilla tavoitellaan lähinnä aikuisten jatkuvan kehittymisen ja koulutuksen edistämistä. Antropologis-kulttuurisilla ohjelmilla herätellään ja voimistetaan kulttuurista identiteettiä silloin, kun se on jostain syystä tukahdutettu. (Hämäläinen & Kurki 1997, 199.)

2.3.4 Sosiokulttuurisen innostamisen prosessi

Innostamisessa on kolme toiminnan osapuolta eli innostaja, toiminta ja ryhmä tai yhteisö, jossa toiminta toteutetaan. Jotta sosiokulttuurisen innostamisen prosessi voidaan käynnistää, on tunnettava todellisuus ja mitä siinä pitäisi muuttaa. Kun tiedetään mitä halutaan tehdä, täytyy prosessi suunnitella. Tämän jälkeen muodostetaan ryhmä, jonka kanssa toimitaan. Se voi olla jo joku valmis ryhmä tai sitten perustetaan oma

ryhmä. Organisoidaan materiaaliset ja taloudelliset voimavarat. Näiden jälkeen toteutetaan innostamisen prosessi, jossa on otettu huomioon kaikki prosessin vaiheet, joita käymme tarkemmin läpi hieman myöhemmin. Prosessin lopussa on tärkeää suorittaa toiminnasta arviointi, jossa otetaan huomioon, onko tavoitteet saavutettu ja oliko prosessi hyödyllinen. Näiden vaiheiden jälkeen järjestetään juhla, jossa juhlitaan sitä mitä on saavutettu. (Hämäläinen & Kurki 1997, 225–226.)

Sosiokulttuurisen innostamisen onnistumisen edellytys on, että saadaan luotua aito yhteisö, jonka rakenteita voidaan muokata ja joka kokee toiminnan merkityksellisenä. Aito yhteisö ei synny itsestään vaan vaatii kasvun prosessin. Ensimmäisessä vaiheessa siirrytään minäkeskeisestä ajattelusta minä–toinen suhteeseen, jossa opitaan sosiaaliset roolit ja suhteet. Siirryttäessä sosiaalisuuteen eli minä–me suhteeseen korostuu me-henki ja ryhmästä tulee tärkeä. Minä–sinä ystävyydessä tasa-arvo on suhteen perusta ja suhteesta tulee epäitsekäs. Viimeisessä sinujen yhteydessä kaikilla on oikeus olla omia persooniaan ja yhteisö pyrkii inhimillisyyteen. (Kurki 2000, 132.)

Osallistumisen onnistumisen edellytys on yhteisön tai ryhmän motivointi ja herkistäminen. Herkistäminen on yksilön tai ryhmän herättelyä pohtimaan oman elämänsä tärkeitä asioita ja koskettamaan heidän tietoisuuttaan. Motivointiin vaikuttaa ihmisen omat kulttuuriset vaateet ja tarpeet ja se mitä he tahtovat. Motivoinnin avulla saadaan ihmiset heräämään oman elämänsä tärkeisiin ja arvokkaisiin kysymyksiin. Heille annetaan heidän tarvitsemaansa tietoa elämästään, historiastaan ja ympäristöstään. Kun toiminnallinen osuus on tehty, tehdään yhdessä tulosten tulkinta. Tämän tuloksena ihmisten oma identiteetti ja yhteisöllisyys vahvistuvat. (Kurki 2000, 133.)

Innostamisen prosessi tulee aina arvioida yhdessä kaikkien toimijoiden kanssa. Arviointia on hyvä tehdä koko prosessin ajan ja tavoitteena on toiminnan jatkuva parantaminen. Arvioinnissa määritellään toiminnan vaikutukset ja tulokset. Arviointi tulee tehdä huolellisesti, eettisesti ja tarkasti, jotta saadaan hyödyllistä ja käyttökelpoista tietoa. Loppuarviointi keskittyy tuloksiin ja siinä tulisi käyttää ulkopuolisiakin arvioijia. Arvioinnin lopuksi sen tulokset kerrotaan toiminnassa mukana olleille ja kaikille sidosryhmille. (Kurki 2000, 150–153.)

2.3.5 Innostajan ominaisuudet

Kaikki eivät ole soveliaita innostajiksi, koska siihen tarvitaan omaa innostusta ja kykyä herättää muiden innostus ja pitää sitä yllä. Monissa maissa on nykyään innostaminen ammattina ja siihen opiskellaan oma tutkinto. Syvä humanisuus on innostamisen ydin ja tarkoituksena on pitää yllä ihmisten henkilökohtaista turvallisuutta omassa elämässään. Innostajan olisi saatava ihmiset tiedostamaan miten omaa yhteisöään voisi parantaa ja auttaa ihmisiä toteuttamaan parannuksia. Innostajalla tulee olla visioita, kykyä tunnistaa ongelmakohtia ja ohjata ihmisiä niiden parantamiseksi. Innostaja on vain prosessin alkuunpanija ja motivoija sekä ulkoisten olosuhteiden järjestelijä. Innostajan tehtävänä on herkistää, yllyttää, rohkaista osallistujia kokemaan sekä hyötymään kokemuksestaan. Hän saa ihmiset liikkeelle ja auttaa heitä projektin suunnittelussa ja läpiviemisessä ja tekee yhteistyötä yhteistyötahojen kanssa. (Kurki 2000, 80–81; Hämäläinen & Kurki 1997, 230–231; Kurki 2011, 51.)

Innostaja voi olla luonteenpiirteiltään ja temperamentiltaan millainen tahansa, mutta joitakin piirteitä pitää olla kaikilla innostajilla. Hänen on ymmärrettävä ihmissuhteita ja niiden merkityksiä ja tunnettava ympäristöään. Hänellä tulee olla taitoa toimia ryhmien kanssa ja ratkoa ongelmia ja konflikteja. Hänen tulee kyetä innostamaan ihmisiä niin, että hän ei määräile ja hänen tulee hyväksyä muilta tulevia aloitteita. Hänellä tulee olla kykyä suunnitella ja toteuttaa erilaisia sosiaalisia aktiviteetteja ja osata organisoida iso- jaakin ryhmiä. Innostajalla tulee olla hyvä itsetuntemus ja psyykinen tasapaino ja kypsyyttä. Kykyä analysoida nopeasti ja tarkasti tilanteita on hyvin tärkeä, mutta vieläkin tärkeämpää on kyky tiedostaa omien havaintojen ja ajatusten suhteellisuus tilanteessa. Näin ollen hän ei vie omia ajatuksiaan ja havaintojaan joustamattomasti yhteisöön. Innostajalla tulee olla uskallusta sanoa omia näkemyksiään ja tunteitaan ryhmälle silloin, kun se auttaa ryhmädynamiikkaa eteenpäin. Hänen tulee hyväksyä ihmiset omina persooninaan ja luottaa, että yhteisö pystyy ratkomaan ongelmiaan ja kehittymään. (Kurki 2000, 83–84; Hämäläinen & Kurki 1997, 231–232.)

2.4 Tunteet kuviksi

2.4.1 Tunteet kuviksi -menetelmän kehittämistä

Tunteet kuviksi -menetelmän on kehittänyt Annuska Dal Maso, joka on ottanut menetelmäänsä perustaa Frigga Haugin ja Eeva Jokisen muistelutyön menetelmästä. Valokuvatyöpajoissaan Annuska Dal Maso käyttää yhteisötaidetta ja muistelutyötä apuna saadaakseen ryhmän kokemia tunteita valokuviksi. Monille tunteista puhuminen voi olla hyvinkin vaikeaa, mutta niiden työstäminen valokuviksi voi auttaa myös niistä puhumisessa. Tunteet kuviksi työpajat sopivat sosiaalialalla työskenteleville, opiskelijoille, nuorisotyöntekijöille ja muille erityisryhmille (Dal Maso 2012a). (Dal Maso 2012a.)

Tunteiden käsittely auttaa ymmärtämään sekä omia tunteitaan että muita, jotka käyvät samoja tunteita läpi. Ihminen pystyy konkretisoimaan omia ongelmiaan ja ymmärtämään tunteitaan ja elämäänsä paremmin, kun hän oppii käsittelemään tunteitaan ja pystyy myös niistä puhumaan. Perusdigitaalikamera riittää kuvien ottamiseen. Tunteiden kuvaamista lähestytään metaforien, symbolien, värien ja tarinallisuuden kautta. Ryhmä pohtii yhdessä ja erikseen, kuinka saada tunteet kuvattua niin, että katsojakin saa niistä tunteista kiinni. Jokainen ryhmäläinen lähtee työstämään omaa valitsemaansa aihetta ja lopuksi ryhmän kuvista olisi tarkoitus saada aikaiseksi joko näyttely, kirja tai esitys. (Dal Maso 2010.)

2.4.2 Muistelutyö

Muistelutyössä ryhmä työstää kirjoittamalla jotakin samantapaista tapahtumaa elämässään tai tiettyjä tilanteita elämän varrelta. Kirjoittajat voivat kirjoittaessaan palauttaa mieleensä nämä tilanteet hajuineen, äänineen, tunteineen, ajatuksineen ja asenteineen. Ajatuksissa kirjoittaja palaa menneisyyteensä, mutta kirjoittaminen ja muisteleminen antaa kirjoittajalle myös mahdollisuuden tarkastella kirjoittamaansa tilannetta ulkopuolisen silmin. Muistellessamme teemme tarinoista loogisesti eteneviä ja johdonmukaisia, mutta voi olla, että jatkuvuus tuotetaan kirjoitettaessa ja tarinan aukkokohtat täytetään siinä hetkessä. Kirjoittamisen jälkeen tarinat jaetaan ryhmän sisällä ja niistä keskustel-

laan ja niitä voidaan pohtia yhdessä. Ryhmäläiset voivat ottaa empaattisen, mutta samalla kirjoittajan näkökulman asiaan. Kun ryhmäläiset sitten keskustelevat, vertailevat ja asettautuvat toistensa asemaan, he voivat oppia tuntemaan itseään ja toisiaan samanlaisen historian läpikäyneinä ja kokeneina. Tämän historiansa kautta heistä on tullut yhteiskuntakelpoisia ja elämänsä kuvaansa he kirjoittamalla uudelleen rakentavat. (Jokinen 1989, 95–96.)

Elämäntarinallisessa lähestymistavassa kirjoittaja antaa erilaisia merkityksiä elämänsä tapahtumille ja samalla järjestelee ja tulkitsee omia kokemuksiaan. Elämäntarina on jatkuva ja ajassa etenevä tarina, jossa jotkut tapahtumat elämästä nousevat toisia tapahtumia merkityksellisemmiksi. Nämä hetket ovat olleet yleensä kirjoittajalle käännekohtia elämässä ja hän on joutunut näissä pohtimaan oman elämänsä sisältöä ja suuntaa. Subjektius ja muisteleminen kuuluvat elämäntarinalliseen lähestymistapaan olennaisesti. Käännekohtia miettiessään kirjoittaja voi samalla miettiä mihin suuntaan hänen elämänsä on menossa ja missä se sillä hetkellä on. Elämänsä käännekohdat kirjoittaja valitsee nykyisyydestä käsin ja ryhmäläiset voivat tehdä kirjoitusprosessia itsenäisesti, pienryhmissä tai koko ryhmänä työskentelemällä. Kirjoittajia rohkaistaan oman persoonan käyttöön kirjoittamisessa ja korostetaan mahdollisimman yksityiskohtaiseen muisteleamiseen. Ryhmässä olisi tarkoitus jakaa kirjoitettua toisten kanssa, mutta tämän tulee kuitenkin perustua vapaaehtoisuuteen. Ilmapiirin ryhmässä tulee olla empaattinen, hyväksyvä ja ymmärtävä. Jakaessaan toisilleen kirjoituksiaan, ryhmäläiset saavat kokea ymmärtämistä ja kuulluksi tulemistä, mikä lisää heidän kumppanuutta. Kirjoittaessaan ja jakaessaan tarinoitaan, kirjoittajat voivat saada elämänsä tapahtumille uusia merkityksiä ja näkökulmia. (Louhela 2001, 11–12.)

Frigga Haugin muistelutyössä kirjoittajat kirjoittavat ensimmäisessä versiossaan jostakin tapahtumasta minä muodossa. Tapahtuma voi olla hyvinkin arkinen tai sitten kirjoittajille jollakin tavalla merkityksellinen. Kirjoitukset jaetaan ryhmän kesken eli ne luetaan ja sitten niitä pohditaan yhdessä. Jos kirjoituksista tulee ensimmäisessä persoonassa kirjoitettuna liian etäisiä tai vain tapahtumia kuvaavia, voivat kirjoittajat kirjoittaa tekstit uudestaan kolmannessa persoonassa, jolloin kirjoituksista tulee syvempiä. Kirjoittajat joutuvat kolmannessa persoonassa kirjoittaessaan pohtimaan enemmän omaa toimintaansa ja itseään. Kirjoitukset luetaan uudestaan ryhmässä ja sitten niitä pohditaan yhdessä. He voivat pohtia, mitä intressejä tarinan tapahtumien takana on ja miksi kukakin

toimi niin kuin toimi. Samoin he voivat miettiä, mitä he ajattelivat saavuttavansa toimiessaan niin. (Haug 1983, 163–168.)

Kolmannessa kirjoitetussa versiossa kirjoittajat vastaavat näihin kysymyksiin ja kirjoittavat uudestaan tarinansa. Samalla he pystyvät pohtimaan omaa toimintaansa ja ajatuksiaan. Kirjoittaja pystyy oppimaan omien tekojensa merkityksen ja sekä muiden tekemien asioiden merkityksen kokonaisuutta ajatellen. Kirjoittaja voi pohtia omaa reagointiin tekoihin ja vastatekoihin. Tällä tavalla kirjoittajat oppivat pohtimaan omaa toimintaansa ja ehkä muuttamaan sitä haluamaansa suuntaan. He myös oppivat itsestään paljon pohtiessaan omia ajatuksiaan ja tekemisiään. He saavat myös toisilta ryhmäläisiltä apua pohtiessaan ja miettiessään asioita. Tarinat jaetaan yhdessä ja niitä pohditaan yhdessä, jolloin myös ryhmän sisäinen yhtenäisyys kasvaa. (Haug 1983, 172–175.)

2.4.3 Valokuvauksen perusteita

Digitaalisella valokuvaamisella tarkoitetaan valokuvaamista kameralla, jossa kuva tallentuu kameran muistiin sähköisessä muodossa. Etuna tällaisessa kuvaamismuodossa on sen edullisuus ja se, että kuvia voi ottaa useita ja sitten valita parhaat useiden otosten joukosta. Onnistuneen kuvan saaminen helpottuu, kun on mahdollista ottaa useita kuvia. (Flyktman 2003, 58.)

Iso osa valokuvaamisen opettamisesta keskittyy siihen, miten kuvista saadaan selkeitä tunnistamalla kohde ja valitsemalla objektiivi. On myös otettava huomioon kuvakulma ja rajaus, koska tavoitteena on, että kohde välittyisi katsojalle mahdollisimman välittömästi ja tehokkaasti. Kolmiulotteisessa kuvassa kohde saattaa olla osa laajempaa kokonaisuutta ja siinä voi olla vain yksi piirre siitä, mitä valokuvaaja on pyrkinyt vangitsemaan. (Freeman 2010, 9–10.)

Kultaisesta leikkauksesta puhuttaessa tarkoitetaan sillä sitä, että pienemmän osan suhde suurempaan on sama kuin suuremman osan suhde kokonaisuuteen. Ykseys on se mikä tekee suhteesta erityisen. Kulusta leikkausta pidetään tunnetuimpana harmonisena jakona. Kultainen leikkaus ei ole sääntö. Se on kuitenkin yhä käytössä, koska se toimii käytännöllisin perustein. (Freeman 2010, 102.)

Valokuvaajan olisi hyvä pitää kuvatessaan mielessä mm. kuvan rikkaat värit, kontrasti, harmonia sekä terävyys ja kuvan selkeys (Freeman 2010, 18). Värien harmonia kuvissa ja valokuvaamisessa on jo itsessään tutkimisen arvoinen asia. Toisiaan tasapainottavat värit eli vastavärit tuottavat sekoituessaan neutraalia harmaata tai valkoista. Yleisesti ottaen väri on suuressa määrin avoin tulkinnalle. Intensiiviset värialueet herättävät huomiota ja vastakkain asetettuina näillä intensiivisillä värialueilla on erilainen vaikutus kuin pienillä ja hillityillä väreillä. (Freeman 2010, 95.) Valokuvaaminen on prosessi, jossa valokuvaaja etsii itselleen mielenkiintoisia asioita. Tämä prosessi kytkeytyy kiinteästi kameran mahdollisuuksiin ja käsittelytapaan. (Freeman 2010, 139.)

Tunteet kuviksi menetelmässä kultaisen leikkauksen avulla voidaan tuoda kuvaan tasapainoa ja kiinnittää katsojan huomio haluttuun kohteeseen kuvassa. Myös kuvan lukusuunta kannattaa ottaa huomioon kuvaa suunnitellessa. Yleensä ihmiset katsoessaan kuvaa katsovat sitä vasemmalta oikealle, ja sillä mihin kohtaan sijoittaa mitään kuvassa voi kuvan tunnelmaa muuttaa. Väreillä leikitellessä myös kuvan tunnelma muuttuu. Samassa kulttuurissa kasvaneet kokevat värit yleensä samalla tavalla, joten he pystyvät ymmärtämään samalla tavalla värin merkityksen kuvassa. Joskus myös mustavalkoisuuden käyttäminen kuvassa kertoo siitä tunnelmasta mitä kuvalla haetaan. Voimakkaita värejä käytettäessä tulee harkita, kuinka paljon sitä väriä on kuvassa, koska ne tuovat niin voimakkaita tunteita ihmisille. (Dal Maso 2012b)

Symbolien käyttö kuvissa on hyvin vahva viesti katsojalle ja siinäkin pätee sama perusajatus siitä, että saman kulttuurin ihmiset ymmärtävät symbolit samalla tavalla. Symbolit auttavat kuvaajaa ohjailemaan katsojaa näkemään kuvissa kuvaajan haluama asia. Sarjaa muodostaessa symboli voi olla myös kuvia yhdistävä asia. Sarjaa tehdessä tulisi huomioida, että kuvilla on jokin yhteinen asia, joka muodostaa niistä sarjan. Esimerkkejä näistä ovat kuvien värimaailma, samojen tunnetilojen esittäminen, tarinallisuus kuvissa, toistuva teema tai hahmo jne. Täytyy myös aina muistaa, että jokainen ihminen voi nähdä kuvan vähän eri tavalla, omasta kokemusmaailmastaan nähden. (Dal Maso 2012b.)

3 Opinnäytetyön tehtävä ja toteutus

3.1 Opinnäytetyön tehtävä

Syksyllä 2011 Annuska Dal Maso piti meidän opiskeluryhmällemme tunteet kuviksi menetelmällä valokuvauskurssin. Teemana meillä oli: en välitä ja välitän. Näitä työstimme sitten ryhmämme kanssa yhdessä sekä lopuksi teimme omat kuvasarjat itsenäisesti. Koimme tämän työskentelymenetelmän mielenkiintoiseksi ja aloimme tällöin jo miettiä mahdollisuutta käyttää tätä menetelmää opinnäytetyössämme. Syksyn 2011 aikana meillä oli myös opinnäytetyöpajoja Itä-Suomen yliopiston, Humanistisen ammattikorkeakoulun ja Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun ja muutaman hankkeen kanssa yhdessä, joissa keskustelimme erilaisista mahdollisuuksista opinnäytetyön tekemiseen. Silloin kiinnostuimme osallisuushanke Sallista ja sen keskeisistä tavoitteista. Aloimme kehitellä ideaa, jossa käyttäisimme tunteet kuviksi menetelmää ja kuvaisimme tunteita osallisuuskäsitteen takana. Keskustelimme aiheesta myös Salli-hankkeen projektihenkilöiden kanssa ja he kiinnostuivat ideastamme.

Opinnäytetyön tehtävänä oli tuoda näkyväksi Kansalaistalolta koottavan ryhmän omia tunteita ja ajatuksia osallisuudesta tarinan ja valokuvan keinoin. Tehtävänä oli saada heidät pohtimaan omia tunteitaan ja ajatuksiaan aiheesta osallisuus ja käsittelemään niitä valokuvan keinoin. Toimeksiantajana opinnäytetyölle on osallisuushanke Salli. Salli-hanke kiinnostui siitä, kuinka osallisuutta voisi tuoda näkyväksi kuvien avulla ja minkälaisia tunteita ja ajatuksia ryhmäläisillä voisi olla osallisuudesta.

Heillä ei ollut aikaisemmin ollut mitään vastaavaa projektia osallisuudesta, joten he kokivat, että tämä olisi heille erittäin hyvä aihe. He halusivat juuri sitä, että ryhmä käsittelee käsitettä osallisuus valokuvissa ja mitä se tuo heille mieleen ja minkälaisia tunteita siihen liittyy.

3.2 Toimintaympäristö ja kohderyhmä

3.2.1 Kansalaistalo ja Soroppi ry

Kansalaistalo on Joensuun keskustassa toimiva matalan kynnyksen kohtaustapaikka. Sen ylläpitäjäjärjestöjä ovat Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys ry, Soroppi ry ja SOSTE eli Suomen sosiaali ja terveys ry ja näiden lisäksi Kansalaistalon tiloja käyttää noin 100 muuta järjestöä tai ryhmää vuosittain. Kansalaistalo tarjoaa asiakkailleen mahdollisuuden osallisuuteen, pyrkii edistämään sosiaalista tasa-arvoa, tukee järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa, tuo tietoyhteiskuntaa kaikkien ulottuville ja kehittää yhteistyötä julkisen ja vapaaehtoissektorin välillä. Kansalaistalo tarjoaa kävijöilleen edulliset kahviopalvelut, maksuttoman nettiyhteyden, puhelin-, fax-, kopiointi- ja tulostusmahdollisuudet, pika-apu välityksen, polkupyörävuokrausta, kokous- ja koulutustilojen vuokrausta, itsehoitopisteen käyttömahdollisuuden, erilaisia tapahtumia, kirjojen lainausmahdollisuuden, aikatauluneuvontaa, mahdollisuuden osallistua vapaaehtoistoimintaan ja maksuttoman wc:n. (Joensuun kansalaistalo 2012.)

Soroppi on toiminut 20 vuotta. Se pyörittää kansalaistalolla kansankahvila Soroppia, josta voi ostaa kahviotuotteita itse sopivaksi katsomalla summalla. Soropin tarkoituksena on yhdistää Joensuun ja sen lähikuntien vapaaehtoistoiminnasta kiinnostuneita ihmisiä, ehkäistä syrjäytymistä, lisätä ihmisten sosiaalista kanssakäymistä ja aktivoida keskustelua kansalaisten ja päättäjien välillä, edistää kanssaihmisyyttä ja kehittää palveluja ja tukitoimia yhdistyksen ja lähialueiden välillä. Kulman kundit toimivat Soropin alaisuudessa. Kyseisen ryhmän toiminnan tarkoituksena on tarjota päihteetöntä matalan kynnyksen toimintaa sekä miehille että naisille. Kundit tekevät talkoita, työtoimintaa, ruuanlaittoa, erilaisia vierailuja ja retkiä. Ryhmässä toimiminen on vapaaehtoista ja siellä voi käydä silloin, kun itselle sopii. Toiminnassa on tarkoitus myös aidosti kuunnella ja kohdata ihmisiä arkipäivän keskellä ja ohjata heitä palvelujen piiriin ja antaa asiointiapua tarvittaessa. Silta-hanke järjestää säännöllistä toimintaa joko kansalaistalolla tai A-killan tiloissa ja silloin tällöin muuta toimintaa ja erilaisia retkiä ja tapahtumia. (Soroppi ry 2012.)

3.2.2 oSallisuushanke Salli ja Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys

Ihmisten halukkuus osallistua ja vaikuttaa, on suurempaa kuin siihen tarjolla olevat mahdollisuudet. Varsinkin, mitä huonompi asema yksilöllä on yhteiskunnassa, sen huonompia ovat hänen vaikutusmahdollisuutensa. Jos yksilö saisi kokea osallisuutta ja mahdollisuuden vaikuttaa, voisi hänen kokemuksensa omasta hyvinvoinnistaan ja terveydestään kohentua. Järjestöt pystyvät luomaan enemmän osallistumisen mahdollisuuksia kuin yhteiskunta ja ne tavoittavat myös palvelujärjestelmien ulkopuolelle joutuneita. Järjestöjen ja kuntien tulisikin tehdä yhteistyötä tavoittaakseen heikommassa asemassa olevia ja luodakseen heille osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. (oSallisuushanke Salli 2012.)

Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistyksen toiminnan tavoitteena on alueellisen sosiaali- ja terveyspolitiikan kehittäminen, järjestöjen toiminta- ja työllistämismahdollisuuksien kehittäminen sekä kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittäminen. Sosiaaliturvayhdistyksellä on projekteja ja kehittämistoimintaa. oSallisuushanke Salli on sosiaaliturvayhdistyksen hankkeita. Sallin tarkoituksena on lisätä heikossa asemassa olevien osallisuutta sekä kuntien ja järjestöjen välistä yhteistyötä hyvinvointia tukevien palvelujen suunnittelussa ja toteuttamisessa. (Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry 2012.)

Hanketta on ideoitu yhdessä eri toimijoiden kanssa niin, että kehittämistarpeet nousisivat suoraan todellisesta arjesta. Koska eri toimijat kuten viranomaiset, eri järjestöjen ja kuntien työntekijät, kuntalaiset ja oppilaitokset on otettu mukaan heti ideointi vaiheeseen, toivotaan sen auttavan uusien toimintatapojen ja -mallien ottamista käytäntöön. Hankkeen tavoitteena on kehittää 1–2 hyvää uutta tapaa heikossa asemassa olevien kuntalaisten osallisuuden lisäämiseksi vuoden 2014 loppuun mennessä. (oSallisuushanke Salli 2012.)

Kansalaistalo on näin meidän sosiaalialalla toimivien näkökulmasta hyvä paikka kohdata erilaisia ihmisiä ja päästä heidän kanssaan juttusille. Siellä kuulee monia erilaisia elämäntarinoita ja kokemuksia. Kaikki ihmiset ovat sinne tervetulleita eikä ketään käännytetä esim. ulkoisen olemuksen takia pois tai siksi, että hänellä ei ole rahaa. Kan-

salaistalo voi olla monille ihmisille ainut paikka kohdata ihmisiä ja saada olla osa jotakin yhteisöä.

3.2.3 Kohderyhmä ja lähtötilanne

Kansalaistalolla aikaisemmin harjoittelijoina toimiessamme kerroimme kävijöille opinnäytetyöstämme ja yritimme saada ihmisiä ryhmään mukaan. Kansalaistalon kävijät ovat kokeneet samantapaisia haasteita omassa elämässään, mihin Salli-hanke pyrkii vaikuttamaan. Tämän takia halusimme opinnäytetyön ryhmään ihmisiä juuri Kansalaistalolta, koska heille osallisuus yhteiskunnassa ja muissa ryhmissä ei välttämättä ole mitenkään itsestäänselvyys. Monet Kansalaistalon kävijät ovat kokeneet päihdeongelmaa, työttömyyttä ja syrjäytymistä omassa elämässään. Osa on saanut elämänsä raiteilleen, mutta osalla on vieläkin puutteita elämässään monilla eri osa-alueilla. Halusimme heidän näkemyksen osallisuudesta ja mitä se heille merkitsee. Toisaalta heillä voi olla hyvinkin vahva side johonkin ryhmään tai yhteisöön.

Kansalaistalolla toimiessamme tulimme tutuiksi kävijöille ja saimme koottua ryhmän opinnäytetyömme prosessia varten. Saimme seitsemän ihmistä ryhmäämme ja sovimme ensimmäisen kokoontumisen. Kun olimme saaneet ryhmän koottua ja jokainen oli sitoutunut olemaan mukana toiminnassa, alkoivat tapaamiset. Lähtötilanne ryhmätoimintaa ajatellen oli hyvä, koska ryhmäläiset tunsivat toisensa ennalta. Kaikki ryhmäläiset tunsivat toisensa Kulman Kundien toiminnan kautta, joten aloitusvaihe sujui hyvin sulavasti ja itse ryhmäytymiseen ei tarvinnut käyttää aikaa kovinkaan kauan. He joutuivat kuitenkin uusien haasteiden eteen tässä prosessissa, joka tuntui olevan heille alussa haastavaa. Luottamuksen ja avoimen ilmapiirin luominen onnistui hyvin, koska jokainen sitoutui noudattamaan yhdessä laadittuja pelisääntöjä.

Osalle ryhmäläisistä kameran käyttö ja kuvaaminen oli vierasta. Tämä seikka asetti haasteita meille ohjaajina, koska itsekään emme ole valokuvaamisen "ammattilaisia". Lähtötilanteessa ryhmäläisten asennoituminen oli yleisesti ottaen hyvää. Tunteiden kuvaaminen aiheutti alussa hieman epävarmuutta. Myös kuvaustekninen puoli askarrutti osaa ryhmäläisistä. Ohjaajina pyrimme saamaan ryhmäläiset keskittymään enemmän

tunteiden käsittelyyn kuvissa. Kuvaustekniikka jätettiin tietoisesti taka-alalle ja tavoitteena oli saada kuvattua tunteita.

3.3 Opinnäytetyön prosessi

3.3.1 Suunnitteluvaihe

Alusta alkaen eli syksystä 2011 olimme kiinnostuneita tekemään yhteistyössä oSallisuushanke Sallin kanssa opinnäytetyön. Kiinnostuimme heidän osallisuusteemastaan, joka tuntui mielenkiintoiselta kokonaisuudelta. Halusimme tehdä mieluummin toiminnallisen opinnäytetyön, jos se olisi sopiva opinnäytetyön aiheeksi. Kiinnostuimme tunteet kuviksi -menetelmästä ja sen käyttämisestä opinnäytetyössä. Loppuvuodesta esitimme idean tunteet kuviksi -menetelmän käyttämisestä toiminnallisessa opinnäytetyössä sekä opettajille että Salli-hankkeelle. Kumpikin taho hyväksyi ideamme, vaikka ideaa piti kehittää ja tarkentaa enemmän. Vuoden 2012 alussa lopullinen aihe päätettiin yhdessä oSallisuushanke Sallin kanssa, joka toimi opinnäytetyössä toimeksiantajana.

Seuraavassa vaiheessa lähdimme laatimaan opinnäytetyölle suunnitelmaa. Tapasimme myös Annuska Dal Mason, koska halusimme saada tietää lisää tunteet kuviksi menetelmästä ja sen käyttämisestä. Kysyimme ja saimme luvan käyttää Annuska Dal Mason tunteet kuviksi menetelmää toiminnallisessa opinnäytetyössämme. Annuska antoi käyttöömmme omaa aineistoansa hyödynnettäväksi opinnäytetyöprosessissa. Kevään edetessä muokkasimme ja kehitimme suunnitelmaa toimivammaksi. Aloitettuumme keväällä 2012 harjoittelun Kansalaistalolla yhteistyössä Salli-hankkeen kanssa päätimme, että opinnäytetyöprosessin ryhmä olisi Kansalaistalon kävijöiden joukosta koostuva ryhmä.

Koimme haastavaksi ryhmän kokoamisen, koska ihmisten sitouttaminen tuntui olevan haasteellista. Kesäkuun lähestyessä tuntui, että ryhmän kasaan saaminen tulisi olemaan vaikeaa. Lopulta saimme ennen alkavaa toiminnallista osuutta koottua ryhmän. Ryhmäläisistä kahdella oli oma kamera ja muille hankimme kamerat kuvien ottamista varten.

3.3.2 Ensisävelet

Ensimmäisessä ryhmätapaamisessa keskityimme tutustumiseen, ryhmäytymiseen ja pelisääntöjen laatimiseen yhdessä. Ohjaajina esittelimme itsemme ja kerroimme tulevasta prosessista. Ensimmäisellä kerralla paikalla oli seitsemästä ilmoittautuneesta viisi. Alussa jokainen ryhmäläinen esitteli itsensä ja kertoi odotuksistaan sekä tuntemuksistaan tulevasta prosessista. Tässä käytimme apuna palloa, jota vuorotellen heitettiin toiselta toiselle. Heidän tuntemukset olivat hieman ristiriitaiset prosessia kohtaan, koska tunteiden valokuvaaminen tuntui hankalalta. Rohkaisimme heitä, että prosessin myötä he saisivat työkaluja ja valmiuksia tunteiden kuvaamiseen. Kerroimme omia kokemuksiamme menetelmän käytöstä ja siihen liittyvistä haasteista, joita koimme syksyllä 2011 ollessamme mukana Annuska Dal Mason vetämässä ryhmässä.

Pyrimme vapauttamaan tunnelmaa muutamalla toiminnallisella harjoitteella. Pöytäjalkapallo toimi hyvin tunnelmaa rentouttavana ja vapauttavana harjoitteena. Seuraavaksi mietimme ryhmälle nimeä ja yhteisiä pelisääntöjä. Tässä vaiheessa kerroimme ohjaajina enemmän tunteet kuviksi menetelmästä ja siitä kuinka prosessi tulee etenemään. Puhuimme lopussa tapahtuvasta näyttelystä, joka tulisi olemaan ainakin Kansalaistalolla, mutta mahdollisesti myös muualla esillä. Jokainen sai miettiä miltä näyttely ajatuksena tuntuu ja kävimme läpi mahdollisuuden lehtijutun tekemiseen näyttelystä. Ajatus näyttelystä sopi kaikille ryhmäläisille, mutta lehtijuttua he eivät halunneet toteutettavan. Jokainen oli valmis osallistumaan näyttelyyn omalla nimellään.

Ensimmäisellä kerralla joimme kahvit ryhmän kanssa ja samalla pohdimme yhdessä aihetta osallisuus. Jokainen ryhmäläisistä sai kertoa sen, mitä heille tulee sanasta osallisuus mieleen. Listasimme asioita joita ryhmäläiset kertoivat ja he saivat yhdessä pohtia listattuja asioita. He saivat pohtia myös erilaisia ryhmiä ja yhteisöjä, joissa he ovat olleet osallisena ja mitä he ovat saaneet niistä. Annoimme heille kotitehtäväksi kirjoittaa jostakin ryhmästä tai yhteisöstä, jossa he ovat olleet osallisena. Tavoitteena oli kirjoittaa siitä, minkälainen kokemus on ollut ja mitä mahdollisuuksia se on antanut heille. Lopuksi kävimme läpi seuraavan kerran tapaamista ja sovimme kahden seuraavan tapaamisen ajankohdat.

3.3.3 Kamera tutuksi

Toiselle kerralle annettu kotitehtävä oli jäänyt kaikilta viideltä tapaamiseen osallistuneelta tekemättä. He olivat pohtineet asioita kotona, mutta paperille asti ajatuksia ei ollut tullut. Pyysimme heitä miettimään ja kirjoittamaan ensimmäisellä kerralla annettua tehtävää osallisuudesta paperille. Jokainen sai jakaa omat kirjoittamansa ajatukset muille ryhmäläisille. Erilaisista ajatuksista syntyi mielenkiintoisia ja syvällisiä keskusteluja. Jokaisella oli haastavia elämänkokemuksia takanaan, joista he olivat selvinneet jonkin yhteisön tai ryhmän tukemana. Nämä tärkeät kokemukset johdattelivat ryhmäläisiä kohti osallisuusteemaa. Näiden avulla heidän oli helpompi hahmottaa tunteita ja ajatuksia siitä, mitä osallisuus on.

Seuraavaksi kävimme läpi valokuvauksellisia asioita. Kultainen leikkaus ja värien käyttö olivat teemana kyseisenä päivänä. Teoriaosuuden jälkeen lähdimme harjoittelemaan näiden edellä mainittujen asioiden toteuttamista käytännössä. Ensimmäisen kuvausharjoituksen paikaksi ryhmäläiset valitsivat Pielisjoen varren Joensuun keskustassa. Osa ryhmäläisistä osallistui kuvaamiseen innokkaammin ensimmäisellä kerralla ja osaa piti hieman innostaa kuvaamaan. Osa tuntui pohtivan osallisuusteemaa ja tunteiden saamista valokuviksi. Kerroimme heille, että ensimmäisellä kuvauskerralla tutustumme valokuvaamiseen ja harjoitteleme kultaista leikkausta ja värien käyttöä.

Valokuvaamisen jälkeen menimme takaisin Kansalaistalolle purkamaan ja katsomaan kuvat yhdessä. Ryhmäläiset olivat positiivisesti yllättyneitä omista kuvistaan ja siitä miten hyviltä ne heidän mielestään näyttivät. Ohjaajina koimme kuvien onnistuneen todella hyvin. Kuvista kävi ilmi, että niissä oli jo mietitty tunteita ja ajatuksia. Jokainen sai esitellä omat kuvansa ja kertoa omia ajatuksiaan niistä. Lopuksi kävimme valokuvauksen teoriaa lisää läpi seuraavaa kertaa varten. Aiheena tässä oli kuvan lukusuunta ja symbolit sekä niiden käyttö. Sovimme seuraavan kerran tapaamispaikaksi Joensuun Aavarannan, jossa tarkoituksena oli harjoitella lisää kuvaamista teorian pohjalta.

Kuva 1

Kuva 2

Kuva 1 ja 2, Ensimmäisen kuvauskerran tuotoksia

Kolmannella kerralla kuvasimme Aavarannalla. Paikalla oli viisi henkilöä, jotka jatkoivat prosessin loppuun asti. Ryhmäläiset ottivat itsenäisesti kuvia Aavarannan ympäristössä. Olimme paikalla, jos jotain kysyttävää ilmenisi tai he tarvitsisivat apua. Ryhmäläisten omatoimisuus ja innokas ote kuvaamiseen oli hyvää. Tarkoituksena oli purkaa kuvat rannalla tietokoneen ääressä, mutta vesisade sotki suunnitelman. Päätimme purkaa ja katsoa kuvat seuraavalla kerralla Kansalaistalolla.

3.3.4 Kuvien analysointia ja tunnelmointia Kansalaistalolla

Neljännän tapaamisen pääasiallisena aiheena oli käydä läpi Aavarannalla otettuja kuvia ja keskustella niistä. Jokainen osallistuja sai kertoa omista kuvistaan ja mitä ajatuksia kuvaaminen sekä kuvat herättivät hänessä. Ryhmäläisten kesken syntyi keskustelua elämästä, kuvaamisesta, osallisuudesta jne. Keskustelusta nousi esille se, mitä kuvausprosessi on antanut tähän mennessä osallistujille. Alla osallistujien muutamia kommentteja kyseiseltä kerralta sekä kuvia:

Kuvaaminen on tuntunut hyvältä ja valokuvauksesta olen oppinut paljon. Alkanut ymmärtää sen, kuinka paljon kuva voi kertoa.

Kuvaaminen on ollut mielenkiintoista. Oppinut ajattelemaan, mitkä asiat voisivat kuvata tunteita ja ajatuksia.

Oppinut sen, miten monipuolisesti voi katsoa asioita linssin läpi. Hyvä porukka ja saa olla oma itsensä.

Kuva 3

Kuva 4

Kuva 5

Kuva 3, 4 ja 5, Esimerkkejä Aavarannalla otetuista kuvista.

Kyseinen kerta jäi melko lyhyeksi aikataulujen haasteellisuuden vuoksi. Kävimme läpi kuvat, ajatukset ja keskustelimme tulevasta näyttelystä. Olimme sopineet näyttelyn avajaiset Kansalaistalon ja Salli-hankkeen kanssa 28.6.2012 ja kerroimme tästä ryhmän jäsenille. Keskustelimme tulevaan näyttelyyn liittyvistä ajatuksista ja tuntemuksista sekä käytännön asioista. Sovimme kuvasarjojen kuvaamispäivän ja paikan. Paikaksi ryhmäläiset valitsivat Lykynlammen alueen.

Seuraavana päivänä tapasimme Kansalaistalolla osallisuusteeman ja kuvasarjan muodostamisen merkeissä. Alustimme ryhmää ensin osallisuuden teorialla ja sen jälkeen keskustelimme osallisuudesta yleisesti. Jokainen pohti henkilökohtaiseen kuvasarjaansa liittyviä asioita. Seuraavaksi asioita ja tunteita, joita heiltä nousi esille osallisuudesta: kunnioitus, ystävyys, kiitollisuus, usko, toivo, uusi alku, kohtaaminen ja yhteisön tuki. Tämän jälkeen kävimme läpi teoriaa sarjan muodostamisesta. Tulevan kuvasarjan ottaminen sai aikaan epävarmuutta. Osalla ryhmästä oli jo selkeä visio omasta kuvasarjastaan, mutta osa ryhmäläisistä jäi vielä miettimään omaansa. Sovimme, että kuvasarjassa saa olla kuvia 5–10.

3.3.5 Kuvasarjat

Tunnelmat ennen kuvasarjojen ottamista olivat positiivisia ja ryhmäläiset olivat innokkaina uuden haasteen edessä. Yksi ryhmäläisistä otti kuvasarjansa itsenäisesti, koska hän oli kyseisen viikon ajan matkalla. Olimme sopineet asiasta ja antaneet ohjeita kuvasarjan muodostusta varten. Sovimme, että hän voi tarvittaessa ottaa yhteyttä meihin ohjaajiin. Osalle kuvaamisen aloittaminen oli haasteellisempaa kuin toisille, mutta ryhmäläiset tukivat toisiaan hienosti. Ohjaajina tuimme, motivoimme ja rohkaisimme heitä kuvaamaan ja luottamaan itseensä.

Kuvaamisen jälkeen istuimme alas nuotiolle tunnelmoimaan ja keskustelemaan kuvasarjojen ottamisesta ja prosessista tähän mennessä. Ryhmäläiset olivat pitäneet prosessista ja kokivat saaneensa siitä itselleen erilaisia ja uusia näkökulmia sekä asioiden ja ajatusten takana olevien tunteiden tunnistamista. Osa koki prosessin vahvemmin kuin toiset. Seuraavalle viikolle sovimme tapaamisen, jossa ryhmäläiset valitsivat ottamistaan kuvista ne, jotka ovat näyttelyssä esillä kuvasarjana. Kuvia valitessaan he saivat päättää haluavatko osan kuvista olevan isompia kuin toiset ja ovatko kuvat värillisiä vai mustavalkoisia.

Näyttelyviikolla ryhmäläiset saivat koota kuvasarjansa valitsemilleen kartongeille näyttelyn esillepanoa varten. He saivat suunnitella samalla kerralla halutessaan myös tekstit omille kuvilleen. Jokainen halusi selventää omaa kuvasarjaansa tekstein. Tunnelma kuvasarjoja kootessa oli kannustava, positiivinen ja ehkä hieman jännittynyt muutaman päivän päässä olevan näyttelyn vuoksi.

3.3.6 Näyttely

Kokoonnuimme noin tuntia ennen näyttelyn alkua Salli-hankkeen projektipäällikön ja ryhmäläisten kanssa Kansalaistalolle. Laitoimme kuvasarjat esille ja tämän jälkeen joimme kakkukahvit. Samalla keskustelimme koko prosessista ja näyttelystä. Annoimme ruusut jokaiselle ryhmäläiselle kakkukahvien yhteydessä tunnelman ollessa odottava. Näyttely avattiin yleisölle, joka sai nauttia kahvista ja kakusta näyttelyn avajaisten ajan. Avajaisissa kävi mukavasti ihmisiä ja palaute näyttelystä oli keskustelujen perus-

teella hyvää. Ryhmäläiset saivat halutessaan kertoa omista kuvasarjoistaan yleisölle. Näyttely jäi Kansalaistalolle elokuun loppuun asti, jonka jälkeen se siirtyi syyskuun ajaksi Rantakylän kirjastolle.

Näyttelyn avajaisten jälkeen kokoonnuimme ryhmäläisten kanssa purkamaan tunnelmia koko prosessista ja näyttelystä. Seuraavassa lainauksia ryhmäläisten kommentteista:

Näyttelyssä oli mukava keskustella kuvista kaikkien kanssa. Prosessissa parasta oli ryhmähenki ja haastavinta kuvien ottaminen.

Näyttelyssä jännitti se, mitä muut sanovat omista kuvista. Prosessissa mukavinta oli ryhmä ja selkeät ohjeet kuvaamiseen. Prosessi olisi voinut olla pidempi. Ryhmähenki oli positiivinen ja luottamus tärkeää.

Näyttelyssä parasta oli se, kun muut saman ongelman kokeneet ymmärsivät kuvia. Prosessissa parasta oli uuden oppiminen ja kuvien käsittelyn oppiminen. Oppi miettimään mitä kuvalla voi kertoa. Kameran käsittely oli haastavinta.

Parasta näyttelyssä oli se, kun ihmiset olivat oikeasti kiinnostuneita kuvista. Prosessissa kivointa oli kuvaamisen vapaus. Haastavinta oli aikataulutus.

Prosessi antoi uusia näkemyksiä ja ajattelua. Sai olla oma itsensä. Näyttely ei jännittänyt.

Projektipäällikön antama palaute kuvista oli positiivista ja hän oli yllätynyt siitä, kuinka hyvin ryhmä oli saanut kuvattua tunteita ja ajatuksia osallisuudesta. Kaikki olimme sitä mieltä, että prosessi oli ollut hyvä ja vastaavalle prosessille olisi tarvetta jatkossakin.

4 Opinnäytetyön tulokset

4.1 Tavoitteista tuloksiin

Opinnäytetyön tavoitteena oli saada ajatuksia ja tunteita osallisuudesta valokuviksi käyttäen tunteet kuviksi menetelmää. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi osallisuus-hanke Salli, joka oli kiinnostunut osallisuuden näkyväksi tekemisestä valokuvan keinoin. Kohderyhmänä on heikossa asemassa olevat ihmiset ja tavoitteena on heidän osallisuuden lisääminen. Salli-hanke toimii yhteistyössä Kansalaistalon eri järjestöjen kans-

sa. Tämän takia halusimme ryhmämme koostuvan Kansalaistalon asiakkaista. Ryhmän kokoamisessa hyödynsimme aikaisempia kontaktejamme Kansalaistalon asiakkaisiin, joita saimme ollessamme siellä harjoittelussa.

Prosessin lopputuotoksena oli näyttely, jossa ryhmäläisten valokuvasarjat olivat esillä. Kuvat esittelivät heidän näkemyksensä tunteista ja ajatuksista osallisuudesta. He olivat saaneet myös kirjoittaa kuvasarjoihinsa tekstejä, jotka kertovat mitä he ovat kuvassa halunneet kertoa. Näyttelyn avajaisissa he saivat olla itse esillä ja jakaa oman kuvasarjan ajatuksia ja tunteita yleisön kanssa. Näin he saivat tulla nähdyksi, kuulluksi ja osalliseksi omana itsenään.

Saimme ryhmäläiset innostumaan valokuvaamisesta ja tunteet kuviksi menetelmästä. Vaikka osa ryhmäläisistä ei ollut aikaisemmin juurikaan ottanut kuvia, niin osa ryhmäläisistä jo suunnitteli oman kameran hankintaa. He toivoivat, että jatkossakin Kansalaistalolla olisi samantyyppistä toimintaa tarjolla ja prosessi olisi silloin pidempi. Saimme heidät pohtimaan omaa elämäänsä ja näkemään sitä uusin silmin. Ryhmäläiset saivat kokea miltä tuntuu olla mukana taideprosessissa ja tuottaa itse kulttuuria. Havaitimme, että heille oli tärkeää, että kuvat olivat esillä julkisesti. Ryhmäläiset tulivat rohkeasti esille omina itsenään kuvasarjoissa. Mielestämme prosessi lisäsi ryhmäläisten itseluottamusta ja rohkeutta toimia jatkossakin erilaisissa kulttuurisissa ja sosiaalisissa projekteissa. Viitaten edellä kuvattuihin asioihin voi päätellä, että prosessissa näkyy sosiokulttuurisen innostamisen eri näkökulmia.

Tavoitteenamme oli saada ryhmä pohtimaan osallisuutta ja tuomaan sitä esille omasta näkökulmastaan. Tavoitteemme oli saada heidät kirjoittamaan aiheesta osallisuus, mutta tämä ei ryhmän kanssa onnistunut suunnitellusti. Saimme heidät kuitenkin hyvin yhdessä pohtimaan ja keskustelemaan osallisuudesta ja miten se on näyttäytynyt heidän elämässään. Jokainen pystyi hyvin pohtimaan omia tunteitaan ja ajatuksiaan osallisuudesta koskien eri ryhmiä ja yhteisöjä, joihin he ovat olleet osallisena.

4.2 Tuotosten analysointi

Näyttelyssä esillä olleet kuvat olivat ryhmäläisten itsensä suunnitteleimia, kuvaamiaan ja valitsemaansa. He saivat itse päättää kuvasarjojensa esillepanon. Tämä sisälsi kuvien, kartongin värin, kuvien koon, järjestyksen ja värityksen sekä tekstin suunnittelemisen ja valitsemisen. Näin kuvasarjojen esillepanosta tuli mahdollisimman paljon heidän itsensä näköisiä. Tässä vaiheessa toimimme ohjaajina vain mahdollisuuksien tarjoajina toimeksiantajan kanssa sovitun budjetin rajoissa. Kuvien ottamisessa ryhmäläiset käyttivät perusdigitaalikameroita ja niiden tavallisimpia toimintoja.

Näyttelyn avajaisissa toimeksiantajan edustaja totesi kuvien tuovan hyvin esille tunteita ja ajatuksia osallisuudesta. Ryhmäläiset itse olivat todella tyytyväisiä kuviinsa ja saamaansa palautteeseen kuvista. Ohjaajina arvostimme sitä, kuinka hyvin heidän kuvasarjansa toi esille heidän omia tunteitaan ja kokemuksiaan osallisuudesta. Kuvasarjoista mielestämme heijastui heidän oman elämänsä tarinat ja kokemukset. Muutama ryhmäläisistä oli kuvasarjoissa rohkeasti omana itsenään esillä, mikä toi syvyyttä heidän kuvasarjoihinsa. Jokaisen ryhmäläisen henkilökohtainen näkemys tunteista ja ajatuksista osallisuudesta tulee kuvasarjoissa hyvin esille.

Sosiokulttuurisessa innostamisessa vuorovaikutuksella ja osallisuudella on tärkeä rooli ja mielestämme onnistuimme prosessin aikana kehittämään ryhmäläisten vuorovaikutusta. Ryhmä kehittyi minä -ajatuksista prosessin loppua kohden meidän näyttelyajatuksiemme. Ohjaajina loimme avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin, jossa jokaisen mielipiteellä oli merkitystä. Motivointi ja herätteleminen aiheeseen onnistui meiltä hyvin. Tämä auttoi heitä pohtimaan osallisuusteemaa syvällisemmin omien elämäkokemuksiensa kautta. Prosessin edetessä ryhmäläisten itsenäinen ote kuvaamiseen kehittyi, mutta tarvittaessa he tukivat toisiaan haasteellisissa tilanteissa.

5 Pohdinta

5.1 Toiminnan analyysi

Suunnitteluvaiheessa olisimme voineet syventyä paremmin teoriaan ja tunteet kuviksi menetelmään. Annuska Dal Mason antamien muistelutyötä koskevien lähteiden löytäminen osoittautui haastavaksi. Välillä suunnitteluvaiheen aikana meistä tuntui, että prosessi oli ns. abstrakti ajatus. Haasteeksi koimme eri menetelmien määrittämisen ja valinnan ennen prosessin alkua ja prosessiin osallistuvien tapaamista. Auttavana asiana koimme sen, että meillä oli sama ajatus osallisuushanke Sallin kanssa opinnäytetyön tuotoksesta. Saimme varmistusta sille, että ajatuksemme tunteet kuviksi -menetelmän prosessista oli oikeansuuntainen, kun tapasimme keväällä Annuska Dal Mason. Juttelimme hänen kanssaan menetelmästä ja siitä, kuinka prosessin tulisi edetä.

Ryhmän kokoamisen haasteena oli saada ihmiset innostumaan ja sitoutumaan pidempiaikaiseen toimintaan. Olisimme voineet olla aikaisemmin liikkeellä ryhmän kokoamisessa ja toimia aktiivisemmin. Haasteeksi muodostui myös toiminnallisen osuuden ajankohta. Osalle kesä ajankohtana on huono, koska heistä moni halusi pitää oman aikataulunsa vapaampana ilman sitoutumista. Olisimme voineet lähestyä aktiivisemmin muitakin Kansalaistalon kävijöitä kuin Kulman kundien jäseniä.

Ryhmäyttäminen ja luottamuksen luominen ryhmässä oli helppoa, koska jäsenet tunsivat jo toisensa pidemmältä ajalta. Ohjaajina meille oli helppo tulla vetämään ryhmää, koska ihmiset olivat tuttuja jo harjoittelun ajalta. Kameran käytön ja hallinnan neuvominen sekä ohjaaminen tuntuivat paikkapaikoin haastavalta, koska emme ole valokuvauksen ammattilaisia. Rohkaisimme ryhmäläisiä käyttäen omia esimerkkejä kuvien ottamisessa ja kokemuksissa tunteet kuviksi -menetelmän käytössä. Omat kokemukset menetelmän käytöstä ja alun epävarmuudesta auttoi meitä samaistumaan ryhmäläisten asemaan. Omat kokemukset auttoivat meitä saamaan ryhmäläiset rohkeasti kuvaamaan ja kokeilemaan erilaisia asioita.

Toiminnallisen osuuden suurimpia haasteita oli aikataulutus. Olimme myös suunnitelleet tapaavamme ryhmää kolme kertaa viikossa, joka ei sitten onnistunut, koska ryhmäläiset eivät halunneet sitoutua näin moneen tapaamiseen viikossa. Tämän takia sekä valokuvauksen teoriaosuutta piti tiivistää että valokuvaamisen harjoittelukertoja vähentää. Jatkossa tämmöistä prosessia tehtäessä prosessin kesto voisi olla pidempi ja tapaamiset esimerkiksi kerran viikossa.

Koimme onnistuneemme kyseisen prosessin ohjaamisessa hyvin ottaen huomioon, että kyseessä oli meille molemmille ensimmäinen toiminnallinen opinnäytetyö ja tunteet kuviksi -menetelmän käyttäminen. Olisimme toivoneet ryhmäläisten kirjoittavan kokemuksiaan osallisuudesta ja jakavan niitä toistensa kanssa. Tämä kuitenkin osoittautui haastavaksi, koska he eivät kokeneet kirjoittamisen olevan heille sopiva keino pohtia asioita. He keskustelivat mieluummin yhdessä asioista ja näin jakoivat omia kokemuksiaan toistensa kanssa. Saimme ryhmältä hyvää palautetta ohjaamisesta ja koko prosessista heidän kanssaan. Onnistuimme rohkaisemaan ryhmän paria arempaa ja epävarmempaa jäsentä pysymään ryhmässä mukana ja viemään prosessin loppuun asti.

5.2 Sisällön pohdinta

Opinnäytetyössämme olemme käsitelleet osallisuutta paljon Mona Särkelän aineistojen pohjalta. Särkelän gradu huono-osaisuudesta ja osallisuudesta on tuore ja hän on tehnyt yhteistyötä Kansalaistalon järjestöjen kanssa. Tällä hetkellä hän on tekemässä väitöskirjaa osallisuudesta. Mielestämme hänen näkemyksensä osallisuudesta ovat mielenkiintoisia ja soveltuvat opinnäytetyöhömme aineistoksi hyvin. Teoriaosuuden kansalaisyhteiskuntaosuus on luonnollinen valinta viitekehyksen alle, koska ryhmämme koostui Kansalaistalon kävijöistä. Toimeksiantajamme on Kansalaistalon toimintaa ylläpitävän järjestön hanke. Yleisesti ottaen Kansalaistalolla kävijöillä on kokemuksia huono-osaisuudesta ja syrjäytymisestä. Ryhmämme kaikilla jäsenillä on kokemuksia huono-osaisuuden eri elementeistä kuten esimerkiksi työttömyydestä ja päihdeongelmista. Huono-osaisuuden tarkastelu teoriassa viitekehyksen alla on perusteltua edellä mainittujen asioiden valossa.

Tunteet kuviksi -menetelmän teorian olemme keränneet Annuska Dal Mason internet sivustolta sekä hänen antamansa muistelutyön lähdekirjallisuudesta. Muistelutyöhön liittyvät lähteet ovat melko vanhoja, mutta niihin perustuu tunteet kuviksi -menetelmän teoria. Valokuvauksen teoria pohjautui Dal Mason antamiin aineistoihin, joita hän käyttää tunteet kuviksi -menetelmää toteuttaessaan. Olemme hankkineet tietoa valokuvauksesta muista lähteistä tukemaan Annuskalta saamaamme aineistoa. Tunteet kuviksi -menetelmää käytettäessä sosiokulttuurisella innostamisella on suuri rooli prosessissa ja osallistujien innostamisessa sekä motivoimisessa.

Mielestämme valitsemamme viitekehys tukee opinnäytetyön aihetta ja tuotosta. Ilman näihin teorioihin tutustumista tämän prosessin läpivieminen olisi ollut paljon haastavampaa. Yhtenä haasteena koimme muistelutyön kirjallisuuden etsimisen vaikeuden, jonka johdosta osa teoriakirjallisuudesta löytyi vasta toiminnallisen prosessin loputtua.

Jäimme pohtimaan olisimmeko pystyneet ohjaamaan paremmin ryhmää kirjoitustyössä, jos meillä olisi ollut muistelutyön teoria käytössä kokonaisuudessaan aikaisemmin. Muistelutyö oli meille kummallekin teoriaosuudesta kaikkein vierain ja tämän takia koimme ohjaamisen siltä osin haastavaksi.

5.3 Toteutuksen pohdinta

Haastavimmaksi vaiheeksi koimme suunnitteluvaiheen, koska tässä vaiheessa olisi pitänyt olla selkeä kuva menetelmistä ja koko prosessista. Olimme hahmotelleet prosessia yhdessä keskustellen, mutta idean saaminen kirjalliseen muotoon tuotti haasteita. Opinnäytetyötä ohjaavien opettajien tarkentavat kysymykset suunnitteluvaiheessa auttoivat meitä hahmottamaan koko prosessia ja saamaan sen kirjalliseen muotoon. Yhtenevä ajatus opinnäytetyön toimeksiantajan kanssa auttoi meitä pysymään tavoitteessa. Valitsimme menetelmän ja aiheen jo etukäteen ja kerroimme näistä asioista kysyessämme ihmisiä ryhmäämme mukaan. Toiminnan etukäteen määrittely vaikutti mahdollisten osallistujien kiinnostukseen ja päätökseen osallistua tai olla osallistumatta ryhmätoimintaan.

Toiminnallinen osuus olisi voinut olla mielestämme pidempi, koska näin lyhyessä ajassa oli haastavaa saada ryhmäläiset pohtimaan syvällisemmin aihetta ja omaa elämäänsä. Tapaamiskerrat oli pidettävä lyhyinä ja ytimekkäinä, koska muuten ryhmäläiset eivät olisi jaksaneet keskittyä aiheeseen. Valokuvauskerroilla keskittyminen oli helpompaa, koska mukavaa tekemistä ja kuvaamista riitti. Pohdimme olisiko ryhmän laatimiin pelisääntöihin pitänyt lisätä sitoutuminen sovittuihin aikatauluihin. Jos prosessi olisi ollut pidempi, olisi siihen voinut sisällyttää enemmän muistelutyön tyylistä kirjoittamista. Tällöin ryhmäläiset olisivat joutuneet pohtimaan enemmän omia kokemuksiaan sekä yksin että yhdessä. Kirjoittamiselle olisi voinut varata kertoja, joissa ryhmäläiset olisivat kirjoittaneet yhteisellä tapaamiskerralla omia kokemuksiaan. Kotiin annetut kirjoittamistehtävät osoittautuivat hankaliksi. Samoin kävi myös tapaamiskerroilla annettujen kirjoittamistehtävien kanssa. Ryhmän motivoiminen ja innostaminen kirjoittamista kohtaan oli haastavaa, mutta valokuvaamisessa kyseisiä haasteita ei ollut.

Ensimmäisellä valokuvauskerralla ryhmä koki valokuvauksen haastavaksi, mutta nähtyään omat sekä toistensa kuvat he innostuivat kuvaamisesta. Tästä eteenpäin ryhmän innostaminen ja motivoiminen valokuvaamista kohtaan oli helppoa. Välillä ryhmäläisiä piti muistutella kuvausprosessin aiheena olevasta osallisuusteemasta ja sen herättämistä tunteista sekä niiden tunteiden saamisesta valokuviiin. Ainakin osa ryhmäläisistä pohti valokuvatessaan näitä asioita ja he saivat uusia näkökulmia asioihin. Suurin osa ryhmän jäsenistä oli kuvannut aiemmin todella vähän, jos ollenkaan, mutta tämä seikka ei häntannut heidän kiinnostuksensa syttymistä valokuvausta kohtaan. He oppivat näkemään, että valokuvalla voi kertoa paljon erilaisia asioita ja tunteita. Prosessi merkitsi muutamalle ryhmäläiselle selkeästi enemmän kuin muille.

Menetelmän ohjaamisessa meitä auttoi omakohtainen kokemus kyseisen prosessin läpiviemisestä. Olisiko tämän prosessin läpivieminen onnistunut ilman omakohtaista kokemusta tunteet kuviksi menetelmästä? Annuska Dal Mason tapaaminen keväällä auttoi meitä prosessin suunnittelussa ja vahvisti ajatuksiamme menetelmän käytöstä. Oma kiinnostuksemme ja innostus aihetta ja menetelmää kohtaan auttoi sitoutumaan ja vieämään prosessia eteenpäin. Yhteistyömme sujui hyvin, vaikka työskentelytapamme ja persoonamme ovat erilaisia. Pystyimme hyvin suunnittelemaan, sopimaan ja toteuttamaan prosessin eri vaiheisiin liittyvät asiat. Jaoimme tehtäviä tilanteen mukaan pyrkien tasapuoliseen työnjakoon.

Näyttelyyn valmistautumisen kohdalla haasteiksi muodostuivat aikataulut ja niiden yhteen sovittaminen. Lopullisten tuotosten tekeminen esillepanoa varten sujui hieman kiiressä. Näyttelyn avajaisiin osallistui Kansalaistalon työntekijöitä ja kävijöitä. Näyttely sai hyvän vastaanoton ja positiivista palautetta niin Kansalaistalon työntekijöiltä kuin asiakkailtakin. Ryhmäläiset olivat otettuja saamastaan huomiosta ja palautteesta kuvasarjoistaan.

Kuvasarjojen aiheet kumpusivat ryhmäläisten kokemuksista suhteessa yhteisöihin, joista he olivat saaneet voimavaroja ja valmiuksia ehyeen elämään. Osallisuusaiheesta ei noussut esille negatiivisia asioita ryhmän jäsenten mielestä. Asioita, joita nousi esille olivat esimerkiksi: kunnioitus, ystävyys, kiitollisuus, toivo, uusi alku ja välittäminen. Kerroimme ryhmäläisille, että teemasta voi myös nousta esiin negatiivisia asioita, mutta he kokivat, että niitä ei heillä ollut. Ryhmäläisten taustat huomioon ottaen olisi voinut kuvitella heidän kokeneen jonkinasteista osattomuutta ja ulkopuolisuutta. Johtuiko negatiivisten asioiden poisjääminen prosessin lyhydestä. Pohdimme olisiko osallisuus teemana sellainen aihealue, joka tuo enemmän positiivisia asioita mieleen kuin negatiivisia.

5.4 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Etiikka on ihmisen toimintatapa, joka perustuu käsitykseen hyvästä ja oikeasta. Etiikkaa voidaan tarkastella yksityisen tai yhteisöllisen ulottuvuuden kautta. Etiikan avulla voidaan tarkastella käyttäytymisen ja periaatteiden sääntöjä, jotka edistävät elämisen arvoista elämää. Eettisen pohdinnan kautta yksilö voi pohtia vastuita ja velvollisuuksiaan itseään ja muita kohtaan. Reflektion kautta ihmisen ajattelu monipuolistuu ja saa uusia ulottuvuuksia. Jokaisella on oma käsitys hyvästä elämästä ja hyvinvoinnista. Jokaisen henkilökohtaista näkemystä tulisi arvostaa ja kunnioittaa, jos se ei vahingoita toisia ihmisiä. Jokainen meistä on osa suurempaa kokonaisuutta, jossa korostuu yksilön vapauden ja vastuun vastavuoroisuus. Tällä ei tarkoiteta yksilöllisyyden tai oman päätöksenteon tukahduttamista, vaan sitä että yhteisymmärryksessä muiden kanssa yksilön päämäärät toteutuvat parhaiten. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 166–174.)

Jotta toiminta olisi eettistä, tulee kyetä tunnistaa tilanteiden eettiset ongelmat. Eettisellä herkkyydellä toimiessaan ammattilainen tunnistaa yksilön erityispiirteet, tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet. Hän tiedostaa myös oman toimintansa merkityksen yksilön hyvinvointiin ja osaa ennakoida omien toimintalinjojensa seuraukset. Eettisen herkkyyden ytimestä löytyy empaattisuus ja toisen asemaan eläytymisen taito. Vuorovaikutustaidot ovat tärkeä osa eettistä herkkyyttä. Sosionomin ammattietiikkaan kuuluu myös yksilön subjektiivisuuden korostaminen, tukeminen ja kunnioittaminen. (Mäkinen ym. 2009, 184–186.)

Opinnäytetyössämme korostimme ryhmän yksilöiden omaa näkemystä osallisuudesta. Halusimme saada heidän omia ajatuksiaan ja tunteitaan osallisuudesta esille. Tämän takia emme määritelleet ja käyneet läpi laajasti osallisuuden teoriaa ryhmän kanssa. Pyrimme ohjaamaan heitä yhdessä ja erikseen pohtimaan omia kokemuksiaan osallisuudesta. Kunnioitimme heidän mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä annoimme heidän itse määrittellä esimerkiksi kuvauspaikat. Kuvaustilanteissa annoimme heille kuvausteknistä apua tarvittaessa. Kuvausten jälkeen ryhmäläiset jakoivat kuvat ja kuvista heränneet tunteet muiden ryhmäläisten kesken. Näissä tilanteissa he saivat pohtia kuvien sanomaa ja ajatuksia osallisuudesta. Välillä jouduimme ohjaajina ohjaamaan ryhmää kohti prosessin tavoitetta ja muistuttamaan tunteiden näkymisestä kuvissa. Näyttelyyn ryhmäläiset saivat itse valita omat kuvansa ja laittaa ne esille omalla haluamallaan tavalla. He saivat halutessaan lisätä kuvia selventäviä tekstejä tuotoksiinsa.

Mielestämme toimimme eettisesti ja jokaisen ryhmäläisen subjektiivutta kunnioittaen. Kuvasarjoissa näkyy mielestämme heidän oma näkemyksensä ajatuksista ja tunteista osallisuuden takana. Olemme toimineet opinnäytetyössämme eettisiä arvoja kunnioittaen.

5.5 Ammatillinen kasvu

Ammatillinen kasvu on prosessimainen ja henkilökohtainen prosessi, joka on sidoksissa johonkin yhteisöön. Prosessiin kuuluu jokaisen oma henkinen, psyykkinen ja sosiaalinen muutos sekä ammattietiikan omaksuminen. Jokaisen tulee huolehtia itse omasta ammatillisesta kasvustaan ohjaamalla omaa oppimistaan. Jonkin verran ammatilliseen

kasvuun vaikuttaa myös mallioppiminen työyhteisössä ja ammatillisessa viiteryhmässä. Itsetuntemus ja reflektio ovat avainasemassa oman ammatti-identiteetin kehittämisessä. (Mäkinen ym. 2009, 33–44.)

Olisimme voineet kirjoittaa enemmän reflektiopäiväkirjaa prosessin aikana. Kirjasimme jokaisesta kerrasta ryhmäläisten kokemuksia ja tunteuksia, mutta omien ajatusten kirjaaminen jäi vähemmälle. Ryhmäläistenkin ajatuksia ja tunteuksia olisimme voineet yrittää selvittää enemmän toiminnallisilla menetelmillä kuin keskustelemalla. Pohdimme olisimmeko saaneet näin uutta tietoa ryhmäläisiltä. Osaksi valintoihimme vaikutti aikataulu, joka muodostui suurimmaksi haasteeksi menetelmien suhteen. Olisimme voineet käyttää suunnitteluvaiheeseen enemmän aikaa ja ottaa eri menetelmistä paremmin selvää.

Innostajina toimimme mielestämme ryhmäläisille tilaa antavina ja suunnannäyttäjinä. Pyrimme antamaan positiivista palautetta kaikille ja ohjaamaan epävarmoissa tilanteissa oikeaan suuntaan. Jokaiselle kerralle suunnittelimme selkeän sisällön, jonka mukaan toimimme. Emme saaneet motivoitua ryhmää kirjoittamaan tapaamisten välillä. Jäimme miettimään johtuiko tämä meidän toiminnasta vai ryhmäläisten asenteesta kirjoittamista kohtaan. Voi olla, että molemmilla asioilla oli vaikutusta siihen, että he eivät innostuneet kirjoittamaan. Onnistuimme saamaan heidät keskustelemaan yhdessä osallisuusteemasta ja siihen liittyvistä tunteista ja asioista. Olisimme toivoneet saavamme heidät pohtimaan enemmän asioita itsenäisesti omien kokemusten kautta. Jatkossa meidän tulisi pohtia keinoja ja menetelmiä sekä niiden toimivuutta paremmin. Opimme tästä prosessista suunnittelun ja eri menetelmiin tutustumisen tärkeyden ennen prosessin aloittamista.

Mielestämme kohtasimme ryhmän jäsenet tasa-arvoisesti ja kunnioittavasti. Saimme aikaan ryhmän kesken luottavaisen ilmapiirin, jossa heidän oli helppo toimia. Pyrkimyksemme siihen, että ryhmäläisten oma näkemys osallisuudesta tulisi esiin, onnistui mielestämme hyvin. Vaikka avasimme osallisuusteemaa ryhmäläisille, emme tuoneet esille omia ajatuksiamme osallisuudesta, vaan annoimme sen kummuta heidän omista kokemuksistaan. Tämän asian suhteen eettiset tuntosarvet tuli olla esillä, jotta emme johdattelisi ryhmäläisiä liikaa. Mielestämme onnistuimme tässä hyvin ja ryhmäläisiltä saavamme palaute tuki tätä arviota.

Meille oli yllätys se, että ryhmäläiset nostivat esille hyvin voimakkaasti osallisuudesta puhuttaessa erilaiset vertaistukiryhmät ja muut kolmannen sektorin auttavat tahot. He eivät puhuneet oikeastaan ollenkaan yhteiskunnan tarjoamista virallisista tukiverkoista. Tämä tuki viitekehysessämme olevaa teoriaa kolmannen sektorin ja kansalaistoiminnan merkityksestä huono-osaisten osallisuuden kokemuksissa. Meillä on erilaista järjestö- ja yhdistystoimintaa, jossa ihminen otetaan omana itsenään mukaan ja jonne saa tulla apua tarvitessaan. Näissä paikoissa on yleensä paljon muita saman kokeneita, jotka voivat auttaa ja tukea uusia yhteisön jäseniä.

Tässä sosiokulttuurisen innostamisen prosessissa kulttuurinen ulottuvuus nousi eniten esille. Ryhmäläiset saivat kokea, että hekin voivat tehdä taidetta ja saivat uusia keinoja itsensä ilmaisuun. Ainakin osa ryhmäläisistä sai myös uusia ajatuksia ja näkemyksiä omiin asioihinsa. Itse saimme tästä rohkeutta toteuttaa projekteja jatkossakin ja käyttää tunteet kuviksi -menetelmää uudestaan.

5.6 Jatkotutkimus- ja kehittämisideat

Osallisuus on hyvin moniulotteinen käsite, jota voisi tutkia moneltakin eri kantilta. Monesti kuitenkin asiantuntijat määrittelevät osallisuuden omasta näkökulmastaan. Tällöin ehkä jää huomioimatta ihmisten oma näkemys osallisuudesta, mikä olisi hyvä tuoda esille. Tutkijat voisivat jalkautua kansalaisten pariin ja varsinkin marginaalissa elävien ihmisten keskuuteen ja selvittää eri menetelmillä heidän ajatuksiaan osallisuudesta. Mielenkiintoista olisi myös vertailla marginaalissa elävien ihmisten asiantuntijoiden näkemystä osallisuudesta ja verrata niitä keskenään. Olisi mielenkiintoista nähdä näkyisikö näissä eroja vai olisivatko ne lähellä toisiaan?

Olisi myös mielenkiintoista tutkia huono-osaisten ihmisten suhdetta sekä järjestötoimintaan että viranomaisverkostoihin. Kumpi olisi heille merkityksekkäämpi ja luontevampi taho lähestyä? Onko matalampi kynnyksellä lähestyä järjestötoimintaa kuin kohdata viranomaisen? Ollessamme harjoittelussa Kansalaistalolla keskustelimme siellä kävijöiden kanssa ja he nostivat voimakkaasti esille hyväksyvän ja kaikille avoimen ilmapiirin Kansalaistalolla. Heidän mielestään sinne oli helppo tulla ja sai olla oma itsensä.

Ketään ei käännytty pois ulkoisen olemuksen perusteella vaan Kansalaistalolla sai olla, jos ei häirinnyt muita kävijöitä käytöksellään. Osa kansalaistalon kävijöistä oli kokenut oman ulkoisen olemuksensa takia syrjintää ja suvaitsemattomuutta muissa paikoissa.

Opinnäytetyössämme käyttämää aihetta voisi syventää pidentämällä prosessia ja lisäämällä tarinallisuutta prosessiin mukaan. Tätä kautta voisi tulla vielä uusia ja mielenkiintoisia näkemyksiä esiin osallisuudesta. Tunteet kuviksi -menetelmää voisi käyttää jatkossa monien eri asioiden käsittelyyn ja prosessointiin. Sen avulla voi saada ihmiset kohtaamaan uudella tavalla itsensä ja omat tunteensa.

LÄHTEET

- Dal Maso, A., 2010, tunteet kuviksi Kochissa,
<http://annuskatunteetkuviksi.wordpress.com/>, 9.2.2012
- Dal Maso, A. 2012a annuska dalmaso Photographer,
<http://www.annuskadalmaso.com/workshop/>, 9.2.2012
- Dal Maso, A., 2012b. Tunteet kuviksi opintomateriaali
- Flyktman, R. 2003. Digikuvaamisen käsikirja, Helsinki: Edita Prima Oy.
- Freeman, M. 2010 Parempia valokuvia, suunnittele, sommittele & laukaise,
- Harju, A. 2007, Kansalaistoimintaan kätkeyty aarre. Vantaa: Sivistysliitto kansalaisfoorum
- Harju, A. 2010 Puheenvuoro kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudesta, Satakunta: Satakunnan Painotuote.
- Haug, F., 1983. Työläisnaiset ja kollektiivinen muistelutyö teoksessa Alanen, L., Saari-
 nen, A., Rantalaiho, L., (toim.). Työ - naiset - identiteetti, Seminaarira-
 portti, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, 163–178
- Hämäläinen, J., Kurki, L., 1997. Sosiaalipedagogiikka, Helsinki: WSOY oppimateriaalit
- Ihalainen J. & Kettunen T. 2009, Turvaverkko vai trampoliini, sosiaaliturvan mahdolli-
 suudet. Helsinki: WSOY pro Oy.
- Joensuun Kansalaistalo 2012, Joensuun kansalaistalo, <http://www.kansalaistalo.fi/>,
 1.8.2012
- Jokinen, E., 1989, Muistelutyö teoksessa Anttonen, A., Julkunen, R., Satka, R., Simo-
 nen, L. (toim.) Sosiaalipolitiikka, naistutkimus. Sosiaalipoliittisen yhdis-
 tyksen vuosikirja. 93-102
- Kananoja, A., Niiranen, V., Jokiranta, H., 2008, Kunnallinen sosiaalipolitiikka, osalli-
 suutta ja yhteistä vastuuta, Jyväskylä: PS-Kustannus
- Kiilakoski, T., 2007. Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, A., & Kiila-
 koski, T., (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Helsinki: Nuorisotutkimusver-
 kosto, 8–24
- Korkiamäki, R., Nylund, M., Raitakari, S., Roivainen, I., 2008, Yhteisösosiaalityö kan-
 salaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa teoksessa Roivainen, I.,
 Nylund, M., Korkiamäki, R., Raitakari, S., (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö,
 kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-Kustannus 9-20
- Kurki, L., 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Osuuskuunta Vastapaino
- Kurki, L., 2007, Innostava vanhuus, Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab
- Kurki, L., 2011 Sosiokulttuurinen innostaminen yhteistyönä teoksessa Ruuskanen, P.,
 Savolainen, K., Suonio, M., (toim.) Toivo sosiaalisessa, toivoa luova toi-
 mintakulttuuri sosiaalityössä. UNIPress ja kirjottajat
- Louhela, J., 2001 Elämäntarinallisen lähestymistavan soveltaminen sosiaalityön koulu-
 tuksessa. Sosiaalityöntekijä-lehti. Ryyänen, U., Vornanen, R., (toim.)
 Tutkiva sosiaalityö, Sosiaalityöntekijöiden liitto ja Sosiaalityön tutkimuk-
 sen seura, 11-13
- Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A., & Saarnio, T. 2009. Ammattina Sosionomi.
 Helsinki: WSOY pro Oy.
- Möttönen, S., Niemelä, J., 2005. Kunta ja kolmas sektori, yhteistyön uudet muodot.
 Jyväskylä: PS-kustannus
- Nylund, M., Yeung, A., 2005. Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa.
 Teoksessa Nylund, M., Yeung, A., (toim.). Vapaaehtoistoiminta, anti arvot
 ja osallisuus. Tampere: Vastapaino 13–38

- oSallisuushanke Salli 2012, Osallisuushanke Salli 2011–2014, Jelli.fi,
http://www.jelli.fi/lataukset/2011/04/A4_Salli.pdf, 10.9.2012
- Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry 2012, <http://www.pksotu.fi/>, 1.8.2012
- Rauhala, U., 1988. Huono-osaisen muotokuva. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Raunio, K., 2004. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Kirja Oy
- Raunio, K., 2006. Syrjäytyminen, sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto
- Siltaniemi, A., Perälähti, A., Eronen, A., Londén, P., Peltosalmi, J., 2008, Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa, kansalaiskyselyjen tuloksia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Soroppi, Soroppi ry 2012, http://www.kansalaistalo.fi/?page_id=410, 1.8.2012
- Särkelä, M., 2009. Miten huono-osainen voi olla osallinen? Pro gradu tutkielma, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto
- Särkelä, M., 2012. luento 22.2.2012 Kansalaistalolla, opinnäytetyöpaja
- Toikko, T., Rantanen, T., 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Tampereen Yliopistopaino Oy